

NEVIDLJIVE ŽRTVE:

Poveznica između
invaliditeta i
trgovine
ljudima

Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE) je panevropska organizacija za sigurnost čiji se 57 država članica prostire na geografskom području od Vankuvera do Vladivostoka. U svojstvu organizacije regionalnog karaktera u skladu sa Poglavljem VIII Povelje Ujedinjenih nacija, OSCE je jedan od primarnih instrumenata za rano upozoravanje, sprečavanje sukoba, upravljanje krizama i postkonfliktnu rehabilitaciju u svom području. Njegov pristup sigurnosti je jedinstven u tome što je i sveobuhvatan i kooperativan: sveobuhvatan po tome što se bavi trima dimenzijama sigurnosti - ljudskom, vojno-političkom i ekonomskom/ekološkom. Prema tome, bavi se širokim spektrom sigurnosnih pitanja, uključujući ljudska prava, kontrolu naoružanja, mjere izgradnje povjerenja i sigurnosti, nacionalne manjine, demokratizaciju, strategije rada policije, borbu protiv terorizma i ekonomske i ekološke aktivnosti.

DRŽAVE ČLANICE: Albanija | Andora | Armenija | Austrija | Azerbejdžan | Belgija | Bjelorusija | Bosna i Hercegovina | Bugarska | Cipar | Crna Gora | Češka Republika | Danska | Estonija | Finska | Francuska | Grčka | Gruzija | Hrvatska | Irska | Island | Italija | Kanada | Kazahstan | Kirgistan | Latvija | Lihtenštajn | Litvanija | Luksemburg | Mađarska | Malta | Moldavija | Monako | Mongolija | Nizozemska | Norveška | Njemačka | Poljska | Portugal | Rumunija | Ruska Federacija | San Marino | Sjedinjene Američke Države | Sjeverna Makedonija | Slovačka | Slovenija | Srbija | Sveta Stolica | Španija | Švedska | Švicarska | Tadžikistan | Turkmenistan | Turska | Ujedinjeno Kraljevstvo | Ukrajina | Uzbekistan |

AZIJSKI PARTNERI ZA SARADNJU: Afganistan | Australija | Japan | Republika Koreja | Tajland

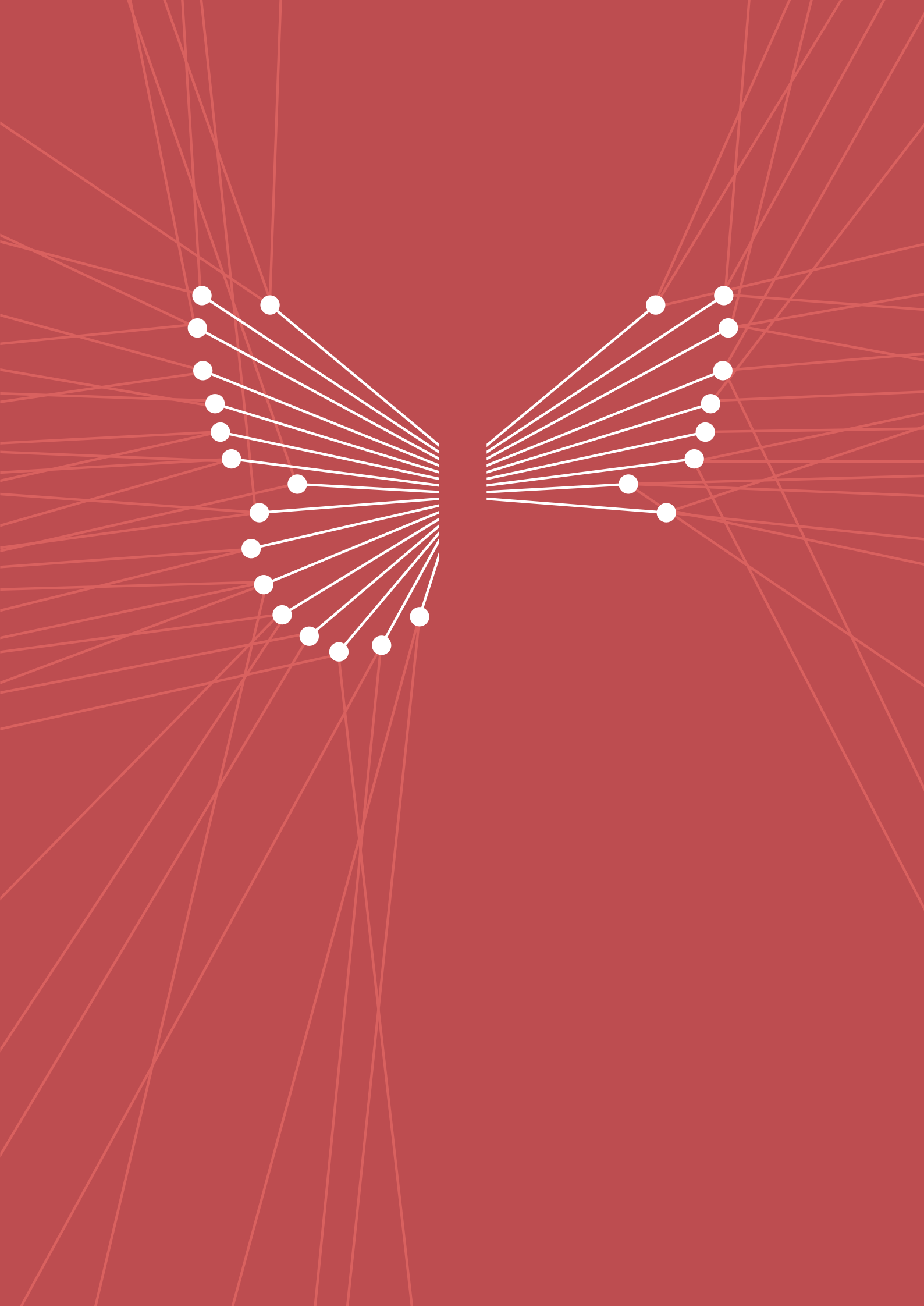
MEDITERANSKI PARTNERI ZA SARADNJU: Alžir | Egipat | Izrael | Jordan | Maroko | Tunis

Materijali u ovoj publikaciji su namijenjeni samo za potrebe općeg informiranja i predstavljeni su u prikazanom stanju, bez garancija bilo koje vrste, uključujući i prikladnost za bilo koju namjenu. OSCE naročito ne daje nikakve garancije u pogledu tačnosti ili potpunosti informacija sadržanih u ovoj publikaciji. Stavovi, nalazi, tumačenja i zaključci izraženi u ovoj publikaciji pripadaju autoru ili autorima i ne predstavljaju nužno zvanični stav OSCE-a i/ili njegovih država članica. U mjeri u kojoj to dozvoljava zakon, OSCE ne prihvata nikakvu odgovornost za bilo kakve nastale ili pretrpljene gubitke, štete, odgovornosti ili troškove, koji mogu da nastanu kao rezultat korištenja informacija sadržanih u ovoj publikaciji ili u vezi s tim.

NEVIDLJIVE ŽRTVE:

Poveznica između invaliditeta i trgovine ljudima

mart 2024. godine

Sadržaj

Izrazi zahvalnosti	6	Invaliditet u podacima i izvještajima o trgovini ljudima	21
Uvodna riječ	7	Sprega između invaliditeta i prirodnih i katastrofa uzrokovanih djelovanjem čovjeka	23
Predgovor	9	Radne politike i strategije borbe protiv trgovine ljudima	26
Akronimi i skraćenice	10	Vidljivost invaliditeta u pravosudnom sistemu	27
Definicije invaliditeta i trgovine ljudima	11	Adresiranje ranjivosti u sklopu intervencija policije i pravosuđa: davanje prioriteta pristupu usmjerenom na žrtvu	28
Senzibiliziranost na invaliditet u najznačajnijim važećim međunarodnim pravnim instrumentima	12	Zaključci i preporuke	30
Trgovina ljudima i invaliditet	14	Bibliografija	33
PROMIŠLJANJA O PREVENCIJI: FAKTORI KOJI POVEĆAVAJU NIVO RANJIVOSTI POTENCIJALNIH ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA	15	ANEKS 1 – PRIMJERI SUDSKIH PREDMETA TRGOVINE LJUDIMA KOJI UKLJUČUJU INVALIDITET	35
PROMIŠLJANJA O ODGOVORU NA PROBLEM: INVALIDITET KAO REZULTAT TRGOVINE LJUDIMA I EKSPLOATACIJE	16	ANEKS 2 – REFERENCE NA TRGOVINU LJUDIMA I INVALIDITET U AKCIJSKIM PLANOVIMA DRŽAVA ČLANICA OSCE-a	38
Uloga "sredstava izvršenja"	19		

Izrazi zahvalnosti

Ovu publikaciju je pripremio OSCE-ov Ured specijalne predstavnice i koordinatorice za borbu protiv trgovine ljudima (OSR/CTHB), a pripremom je rukovala Katharina Thon, službenica za programsko djelovanje i izgradnju kapaciteta, uz podršku koju su pružile Anne-Lise Robin i Andrea Salvoni. Želim im se svima zahvaliti na njihovoj podršci u pripremi ove publikacije i na isticanju ovog ključnog pitanja.

Tekst je napisao Joost Kooijmans, stručni konsultant koji je pokazao odlučnost bez premca da pruži podršku izradi ovog priručnika. OSR/CTHB također želi izraziti iskrenu zahvalnost Kendall Alaimo, čije su stručno znanje, pronicljivost i nepokolebljiva podrška značajno obogatili kvalitet i temeljitost ovog priručnika.

OSR/CTHB se želi zahvaliti svim stručnim radnicima, predstavnicima i drugima čiji su stavovi učinili ovaj priručnik mogućim. Ured se također zahvaljuje kolegama koje su doprinijele svojim stručnim znanjem i pružile vrijedan doprinos ovom izvještaju.

Tekst publikacije je vrijedno redigovala i lektorirala Cynthia Peck-Kubaczek. Prijelom i dizajn publikacije je pripremio Milan Novičić.

Kari Johnstone

OSCE-ova specijalna predstavnica i koordinatorica
za borbu protiv trgovine ljudima

Uvodna riječ

Kari Johnstone

OSCE-ova specijalna predstavница i koordinatorica
za borbu protiv trgovine ljudima

Krivično djelo trgovine ljudima predstavlja ozbiljno globalno kršenje ljudskih prava i sigurnosnu prijetnju. Pa ipak, ona nastavlja da cvjeta u našem modernom svijetu.

Brojne organizacije i pojedinci su posvećeni borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava, uključujući UN-ove organizacije, međunarodne nevladine organizacije, državne policijske agencije, službe za zaštitu žrtava, stručnjake sa iskustvom sa terena i organizacije civilnog društva. Putem kolektivnog djelovanja svih ovih aktera došlo se do bogatog iskustva i stručnog znanja koje predstavlja temelj napora usmjerenih ka borbi protiv trgovine ljudima.

Međutim, i pored ovog hvale vrijednog napretka, i dalje postoji primjetan jaz u našem razumijevanju na koji se način ukrštaju trgovina ljudima i osobe sa fizičkim, senzornim, intelektualnim i/ili mentalnim invaliditetom, bez obzira na široko dostupne dokaze koji ukazuju na potencijalni značaj te poveznice, uz dalekosežne implikacije na politiku djelovanja u oblastima prevencije, procesuiranja trgovaca ljudima i zaštite žrtava. Na primjer, u OSCE-ovom Izvještaju iz 2021. godine o provedenom istraživanju među državama članicama¹ je identifikovan novi trend da ljudi sa poteškoćama u razvoju / fizičkim invaliditetom postaju konkretne mete trgovaca ljudima. U Globalnom izvještaju o trgovini ljudima iz 2020. godine, koji je objavio Ured Ujedinjenih nacija za borbu protiv droga i kriminala (UNODC), je utvrđeno da su u 10 procenata slučajeva analiziranih u izvještaju, mentalni, bihevioralni ili neurološki poremećaji bili među poteškoćama koje su iskorištavali

trgovci ljudima.² Time se naglašava hitna potreba izrade snažnih i konkretnih mjera kojima se rješavaju jedinstveni izazovi sa kojima se suočavaju osobe sa invaliditetom u kontekstu trgovine ljudima.

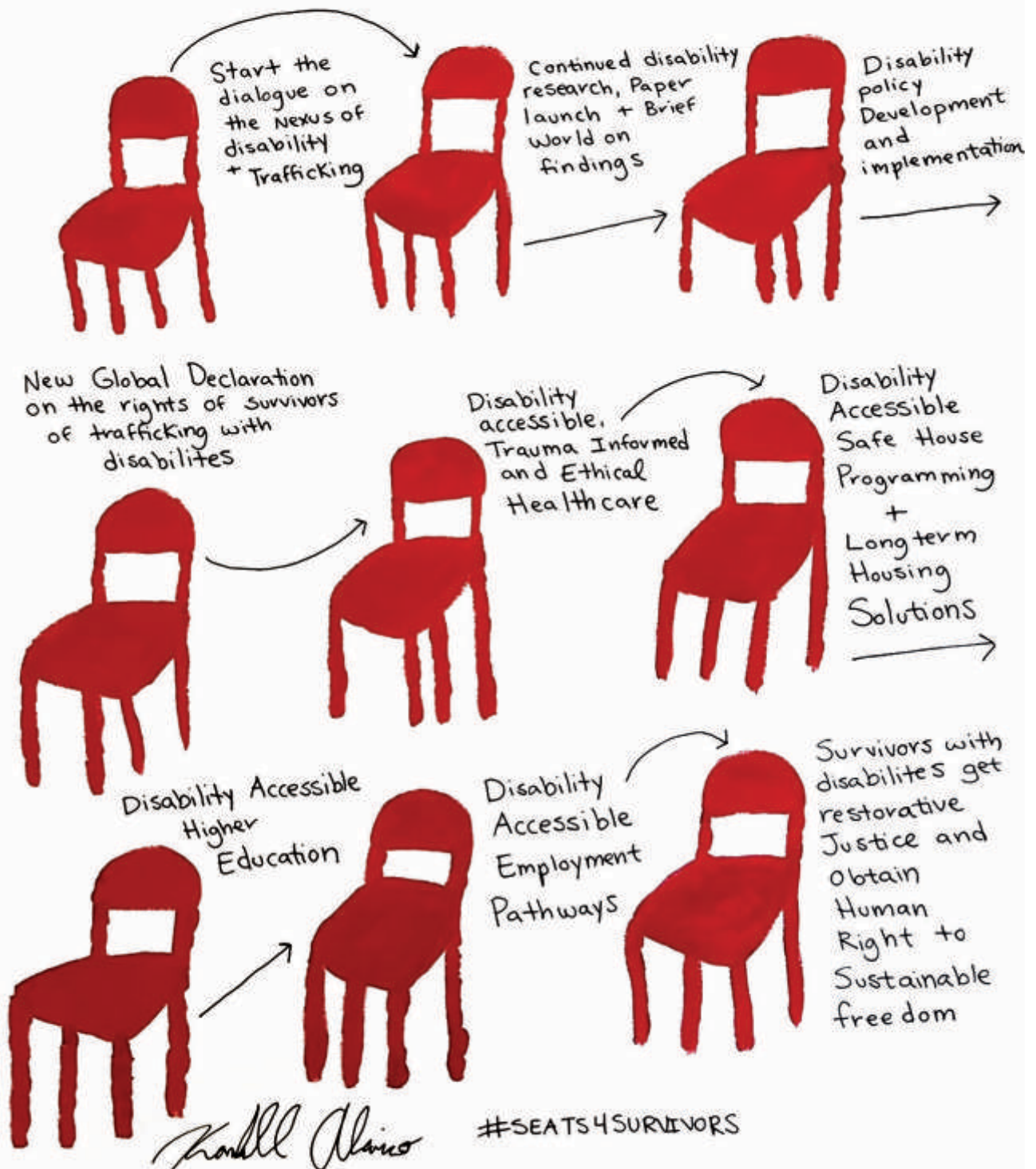
U ovom kratkom priručniku je predstavljen pregled postojećih poveznica između invaliditeta i trgovine ljudima, načina koji su osobe sa invaliditetom pogođene trgovinom ljudima, te u kom obimu pravni standardi, okviri politika djelovanja i mjere za borbu protiv trgovine ljudima integrišu pitanje invaliditeta. Ovoj analizi se pristupa iz četiri različite perspektive: invaliditet kao istaknuti faktor ranjivosti koji je meta trgovaca ljudima; invaliditet kao oblik eksploatacije (npr. prisilno prosjačenje, prisvajanje ili krađa invalidnina); invaliditet kao rezultat trgovine ljudima i eksploatacije (npr. fizička povreda, PTSP, disocijativni poremećaji); i invaliditet osoba koje su preživjele trgovinu ljudima kao faktor u pristupu pravosuđu, zaštiti, zapošljavanju te zdravstvenim i rehabilitacionim uslugama. Na kraju, u ovom priručniku je predstavljen niz preporuka i potencijalnih strategija sa ciljem podizanja svijesti i prioritizacije dimenzije invaliditeta unutar napora usmjerenih ka borbi protiv trgovine ljudima.

Nadam se da će ovaj izvještaj poslužiti kao koristan resurs sa ciljem poticanja prijeko potrebnog dijaloga u vezi sa poveznicom između invaliditeta i trgovine ljudima te da će pomoći kreatorima politika djelovanja, civilnom društvu i borcima protiv trgovine ljudima u širem smislu u izradi ciljanih odgovora koji će se baviti jedinstvenim potrebama i izazovima sa kojima se suočavaju osobe sa invaliditetom koje su bile žrtve trgovine ljudima te pomoći u njihovom dostojanstvenom oporavku.

¹ Izvještaj o naporima usmjerenim ka provedbi obaveza država članica OSCE-a i preporuka o djelovanju u borbi protiv trgovine ljudima (2021.) | OSCE

² UNODC-ov Globalni izvještaj o trgovini ljudima (2020.)

THE PLAN

Ovo je djelo Kendall Alaimo, umjetnice i osobe koja je preživjela trgovinu ljudima. Kendallina misija je ostvarenje pozitivnog društvenog uticaja kroz njenu umjetnost. Nadaleko je poznata po njenim crvenim „stolicama za preživjele“ #seats4survivors koje pozivaju na uključivanje u društvo osoba koje su preživjele ropstvo i predstavljaju simbol slobode.

* Djelo "Plan" prikazuje ključne korake za podršku preživjelim žrtvama trgovine ljudima s invaliditetom, uključujući pokretanje dijaloga, istraživanje, razvoj politika, pristupačne usluge (zdravstvo, smještaj, obrazovanje, zapošljavanje) te osiguravanje restorativne pravde i održive slobode.

Predgovor

Kendall Alaimo

Međunarodna aktivistica, umjetnica i osoba koja je preživjela trgovinu ljudima

Empirijska istraživanja i svjedočenja osoba koje su preživjele trgovinu ljudima su dovela do globalnog podizanja svijesti o poveznici između invaliditeta i trgovine ljudima. Veze između invaliditeta i trgovine ljudima su značajne i ne mogu se zanemariti. U svim državama članicama OSCE-a su hitno potrebna rješenja u svrhu zaštite osoba sa invaliditetom od trgovine ljudima.

Oni koje rade u oblasti borbe protiv trgovine ljudima već dugo znaju da su osobe sa invaliditetom izloženije tome da postanu žrtve trgovine ljudima. Stoga pozivamo na povećanu zaštitu takvih osoba. Također ovdje želimo istaknuti da vidimo i slučajeve invaliditeta nastalog kao direktan rezultat trgovine ljudima. Na to treba upozoriti kao na novonastalu pojavu koja izaziva zabrinutost: invaliditet, uključujući trajni invaliditet, koji je rezultat izloženosti ciklusima eksploatacije i ponovne eksploatacije, kao i traume nanesene takvom ponovnom eksploatacijom.

Da bi se spriječila trgovina osobama sa invaliditetom i zaustavila ponovna eksploatacija preživjelih, fokus mora biti širi od same prevencije kriminala. On mora također uključivati zaštitu ljudskih prava. Preporučujem da se zaštita pojedinaca koji su preživjeli trgovinu osobama sa invaliditetom zasniva na Deklaraciji Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom.

Invaliditet koji je rezultat trgovine ljudima i eksploatacije može biti i mentalni i fizički. Poznato je da što je viši nivo traume kojoj je osoba bila izložena, to su viši nivoi kliničke simptomatologije te osobe.

Među onima koji su preživjeli trgovinu osobama sa invaliditetom vidimo da prevladavaju teški slučajevi posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP), disocijativnih poremećaja i komorbiditetne patologije. Moramo također prepoznati vezu između tih poremećaja i razvoja fizički onesposobljavajućih bolesti kasnije u životu.

Ako pojedinci koji su preživjeli trgovinu osobama sa invaliditetom nemaju resurse kojima mogu pristupiti u svrhu ostvarenja lične nezavisnosti, oni ostaju u stanju pretjeranog opreza, straha, nesigurnosti, očajja i beznađa. To garantuje njihovu podložnost ponovnoj eksploataciji. Štaviše, uticaj složene traume na njihov um i tijelo smanjuje njihov očekivani životni vijek – uključujući opasnost od samoubistva.

Pojedinci koji su preživjeli trgovinu osobama sa invaliditetom se suočavaju sa neprihvatljivim standardima njege nakon što budu otpušteni iz bolnice, kao i sa postojećim barijerama u pristupu smještaju, tretmanu, obrazovanju i zapošljavanju.

Za pojedince koji su preživjeli trgovinu osobama sa invaliditetom koji i dalje žive u neimaštini, njihov jedini resurs su možda njihovi snovi. Međutim, njihovi snovi su samo želje bez planova. Apelujem na svijet da na prvo mjesto stavi planove kojima se osigurava poštovanje ljudskih prava pojedinaca koji su preživjeli trgovinu osobama sa invaliditetom.

Posebno se zahvaljujem OSCE-ovom Uredu specijalne predstavnice i koordinatorice za borbu protiv trgovine ljudima na njegovanju dijaloga, provođenju istraživanja i izradi globalno neophodnog akcionog plana u ime tih žilavih osoba koje su preživjele trgovinu ljudima.

Akronimi i skraćenice

ASEAN	Asocijacija država jugoistočne Azije
CEDAW	(UN-ov) Komitet za ukidanje svih oblika diskriminacije- nad ženama
CPRD	Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom
CSCE	Konferencija za sigurnost i saradnju u Evropi
ILO	Međunarodna organizacija rada
NAP	Nacionalni akcioni plan
NRM	Nacionalni referalni mehanizmi
OAS	Organizacija američkih država
OCHA	(UN-ov) Ured za koordinaciju humanitarnih pitanja
ODIHR	(OSCE-ov) Ured za demokratske institucije i ljudska prava
OSCE	Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi
PTSD	Posttraumatski stresni poremećaj
SADC	Razvojna zajednica država juga Afrike
SDG	(UN-ov) Cilj održivog razvoja
UNDRR	Ured Ujedinjenih nacija za smanjenje rizika od katastrofa
UNHCR	Visoki komesar Ujedinjenih nacija za izbjeglice
UNODC	Ured Ujedinjenih nacija za borbu protiv droga i kriminala

Definicije invaliditeta i trgovine ljudima

Analiza predstavljena u ovom priručniku je zasnovana na općeprihvaćenim međunarodnim definicijama invaliditeta i trgovine ljudima.

Osobe sa invaliditetom su definisane Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom (CRPD) na sveobuhvatan način.³

“**Osobe s invaliditetom uključuju osobe sa dugotrajnim fizičkim, mentalnim, intelektualnim ili senzornim oštećenjima, koje u interakciji s različitim barijerama mogu ometati njihovo puno i djelotvorno sudjelovanje u društvu ravnopravno s ostalim članovima tog društva.**”⁴

Ova široka i inkluzivna definicija obuhvata razne oblike invaliditeta koji čine osobe koje žive sa tim invaliditetom podložnima trgovini ljudima. Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije, procjenjuje se da 1,3 milijarde ljudi – ili svaki šesti stanovnik planete – živi sa značajnim oblikom invaliditeta.⁵

Trgovina ljudima je definisana u članu 3. Protokola za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom (Protokol iz Palerma) koji dopunjava Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, usvojenog 2000. godine.⁶ U toj definiciji se konkretno navodi da je krivično djelo trgovine ljudima proces koji se sastoji od tri različita elementa:

- **Radnja** uključuje vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, skrivanje ili primanje osoba;
- **Sredstva** prijetnje silom ili upotrebom sile ili drugih oblika prisile, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlaštenja ili teškog položaja ili davanja ili primanja novca ili koristi da bi se dobio pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom;
- **Eksploatacija** se može odvijati kroz različite oblike, uključujući seksualnu eksploataciju, prisilni rad, prisilno prosjačenje, uklanjanje organa, ropstvo i ropstvu slično djelovanje.

Kada se **radnja** provodi putem jednog od **sredstava** da bi se žrtva dovela u stanje eksploatacije, zapravo ne mora doći do stvarne eksploatacije da bi došlo do krivičnog djela trgovine ljudima (drugim riječima, namjera je dovoljna čak i kada se krajnji rezultat nije dogodio – što je jedan od ključnih elemenata za policiju i tužilaštvo).⁷ Trgovina djecom je proces koji se sastoji od dvije različite faze: od radnje i od svrhe. Element sredstva nije neophodan da bi se utvrdilo krivično djelo trgovine djecom. Drugim riječima, u slučaju djece nije potrebno nijedno sredstvo, uključujući prisilu, obmanu ili prijetnju, da bi se utvrdio status djeteta kao žrtve.

³ CPRD su ratifikovale sve države članice OSCE-a, sa izuzetkom SAD-a, Svete Stolice i Tadžikistana. Za status ratifikacije, vidi: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?Treaty=CRPD

⁴ Član 1., Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom; dostupno [ovdje](#).

⁵ Svjetska zdravstvena organizacija (2022.), Globalni izvještaj o ravnopravnoj dostupnosti zdravstvenih usluga za osobe sa invaliditetom: Sažetak. Ženeva. Značajan oblik invaliditeta se odnosi na srednji i visoki nivo invalidnosti u vezi sa komorbiditetnim zdravstvenim stanjima i oštećenjima.

⁶ Protokol iz Palerma su ratifikovale sve države članice OSCE-

⁷ a. Član 3., Protokol iz Palerma; dostupno [ovdje](#).

Senzibiliziranost na invaliditet u najznačajnijim važećim međunarodnim pravnim instrumentima

Bez obzira na to što se suočavaju sa značajnim izazovima, osobe sa invaliditetom, kao posebno ranjiva grupa, su uglavnom nevidljive u međunarodnim pravnim standardima o trgovini ljudima. Međutim, različiti drugi međunarodni pravni instrumenti sadrže odredbe koje se tiču ranjivosti osoba sa invaliditetom i njihove nediskriminacije, koje su veoma relevantne za prevenciju trgovine osobama sa invaliditetom, kao i za osiguravanje zaštite, pomoći i podrške koja im se pruža.⁸

Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom (CRPD) ne spominje konkretno trgovinu ljudima, ali zabranjuje druge oblike eksploatacije, nasilja i zlostavljanja. **Član 6.** CRPD-a prepoznaje kumulativne oblike diskriminacije sa kojima su suočene žene sa invaliditetom i zahtijeva od potpisnica poduzimanje mjera kojima će osigurati da žene u potpunosti i ravnopravno ostvaruju svoja ljudska prava. U **članu 16.**, CRPD zahtijeva od potpisnica da usvoje zakone i politike i da osiguraju da slučajevi eksploatacije, nasilja i zlostavljanja osoba sa invaliditetom, uključujući žene i djevojčice, budu identifikovani, istraženi i procesuirani. Također zahtijeva sve odgovarajuće mjere promocije fizičkog, kognitivnog i psihološkog oporavka, rehabilitacije i socijalne reintegracije osoba sa invaliditetom koje su bile žrtve bilo kog oblika eksploatacije, nasilja ili zlostavljanja, uključujući pružanje zaštite. **Član 13.** CRPD-a naglašava važnost neophodnog prilagođavanja pravnog postupka da se osigura da osobe sa invaliditetom imaju pravedan i ravnopravan pristup pravosuđu.

UN-ov Komitet koji nadzire provedbu CRPD-a je u svom **Općem komentaru br. 3 o ženama s invaliditetom** konstatovao: „Žene s invaliditetom mogu biti ciljna grupa za ekonomsku eksploataciju zbog njihovog nedostatka, što ih zauzvrat može izložiti dodatnom nasilju. Na primjer, žene s fizičkim ili vidljivim nedostacima mogu biti žrtve

trgovine ljudima u svrhu prisilnog prosjačenja jer se vjeruje da mogu potaknuti više simpatije javnosti.“⁹

UN-ov Komitet za ukidanje svih oblika diskriminacije nad ženama (CEDAW), u svojoj Općoj preporuci br. 38 o trgovini ženama i djevojčicama u kontekstu međunarodnih migracija, konkretno

navodi trgovinu ženama i djevojčicama sa invaliditetom. On konstatuje da su spolno i rodno zasnovana diskriminacija, rodno zasnovana strukturalna neravnopravnost i osiromašivanje žena uzroci koji leže u korijenu trgovine ljudima, a da su žene i djevojčice sa invaliditetom naročito izložene riziku od trgovine ljudima. U kontekstu zaštite žrtava i njihovog pristupa uslugama, CEDAW izdvaja žene i djevojčice sa invaliditetom kao naročito ranjivu grupu kojoj je potrebna adekvatna pomoć.¹⁰

Član 23. Konvencije o pravima djeteta

se bavi pravima djece sa invaliditetom, navodeći da dijete s poteškoćama u mentalnom ili fizičkom razvoju treba voditi ispunjen i pristojan život u uslovima koji osiguravaju dostojanstvo, promoviraju djetetovo oslanjanje na vlastite snage i olakšavaju njegovo aktivno učešće u zajednici. U svom **Općem komentaru br. 9 o pravima djece sa invaliditetom**, Komitet za prava djeteta je konstatovao da su djeca sa invaliditetom naročito podložna različitim oblicima ekonomske eksploatacije, uključujući rad djece, seksualnu eksploataciju i prisilno prosjačenje. Komitet je konstatovao naročitu ranjivost djevojčica sa invaliditetom, zahtijevajući od država potpisnica da preduzmu dodatne mjere kako bi osigurale njihovu zaštitu, pristup svim uslugama i potpuno uključivanje u društvo.¹¹

⁹ Komitet za prava osoba sa invaliditetom, Opći komentar br. 3 (2016.) o ženama i djevojčicama sa invaliditetom, paragraf 34.

¹⁰ Komitet za ukidanje svih oblika diskriminacije nad ženama, Opća preporuka br. 38 (2020.) o trgovini ženama i djevojčicama u kontekstu globalnih migracija, paragraf 20.

¹¹ Komitet za prava djeteta, Opći komentar br. 9 (2006.) o pravima djece sa invaliditetom, paragrafi 75, 76, 77 i 79.

⁸ U ovom odjeljku, fokus je na međunarodnim sporazumima i sličnim pravnim instrumentima koji pravno obavezuju države koje su ih ratifikovale.

Protokol iz Palerma ne spominje izričito invaliditet, ali postavlja zahtjeve u vezi sa zaštitom žrtava koji su relevantni za osobe sa invaliditetom. **Član 6.** zahtijeva da države potpisnice razmotre provedbu mjera kojima treba da se omogući fizički, psihološki i socijalni oporavak žrtava trgovine ljudima uključujući, u odgovarajućim slučajevima, provedbu u saradnji sa nevladinim organizacijama, drugim relevantnim organizacijama i drugim elementima civilnog društva. Države potpisnice treba naročito da razmotre pružanje:

- a. **Odgovarajućeg smještaja;**
- b. **Savjeta i informacija, posebno u vezi sa njihovim zakonskim pravima, na jeziku kojeg žrtve trgovine ljudima razumiju;**
- c. **Medicinske, psihološke i materijalne pomoći; i**
- d. **Zaposlenja, mogućnosti obrazovanja i obuke**

Prilikom preduzimanja ovih mjera moraju se uzeti u obzir godine starosti, rod i posebne potrebe žrtava trgovine ljudima, uključujući odgovarajući smještaj, obrazovanje i njegu.

Iako je podložnost osoba sa invaliditetom trgovini ljudima prepoznata u različitim dokumentima, odredbe u vezi sa tim često nisu od suštinskog značaja i ne nude sveobuhvatne strategije za djelotvorne odgovore. Istovremeno, međunarodni i regionalni standardi u vezi sa trgovinom ljudima povremeno prepoznaju invaliditet kao ranjivost i faktor zaštite, ali nije neočekivano da se invaliditet često spominje ili kratko i općenito ili nikako.¹²

Direktiva EU o sprečavanju i suzbijanju trgovine ljudima i zaštiti njenih žrtava (2011.)¹³ uključuje potrebu zaštite žrtava trgovine ljudima sa posebnim potrebama, posebno ako su posljedica njihovog zdravstvenog stanja, invalidnosti, fizičke ili mentalne bolesti, ali ne ide u detaljnije razmatranje.

¹² Vidi npr. Konvenciju Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (dostupno **ovdje**), koja sadrži opće odredbe o zabrani diskriminacije i pristupa politikama i programima prevencije i zaštiti žrtava na osnovu ljudskih prava. Vidi također ASEAN-ovu Konvenciju protiv trgovine ljudima, naročito ženama i djecom (dostupno **ovdje**), koja zahtijeva kriminalizaciju kada djelo uključuje žrtvu koja je naročito ranjiva, između ostalog, zbog fizičkog ili mentalnog invaliditeta ili bolesti.

¹³ Direktiva EU br. 2011/36/EU; dostupno **ovdje**. U vrijeme pisanja ovog priručnika, nova Direktiva je bila u pripremi. Direktive EU su obavezujuće što se tiče rezultata koje treba postići u državama članicama EU na koje se odnose (jedna, nekoliko ili sve članice), dok se ostavlja državnim vlastima ovlaštenje da izaberu oblik ili metodu za postizanje rezultata (član 288. Ugovora o funkcionisanju Evropske unije).

Direktiva EU o uspostavljanju minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela (2012) u općem smislu razrađuje pitanje posebnih potreba žrtava.¹⁴

OSCE na nivou OSCE-a, u Dokumentu sa sastanka Konferencije o Ljudskoj dimenziji CSCE-a održanog u Moskvi (1991.),¹⁵ države članice su odlučile da osiguraju zaštitu ljudskih prava osoba sa invaliditetom (paragraf 41.1), iako nisu spominjale trgovinu ljudima. U Odluci br. 15/05 o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama (2005.),¹⁶ države članice su izrazile zabrinutost u vezi sa time da je ranjivost žena i djevojčica naročito postala meta trgovaca ljudima te ponovo naglasile potrebu da se zaštite te kategorije stanovništva, uključujući žene sa invaliditetom. OSCE-ov Akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima (2003.)¹⁷ ne spominje invaliditet, iako se u Dodatku iz 2013. godine¹⁸ zahtijeva posvećivanje posebne pažnje, između ostalog, djeci sa invaliditetom u promovisanju ciljanog podizanja svijesti i edukaciji javnosti.

Ukratko, i u međunarodnim i u regionalnim standardima koji se odnose na trgovinu ljudima, poveznice sa invaliditetom su ili općenite, slabo vidljive, ili nepostojeće. Iako se ne može očekivati da standardi visokog nivoa budu veoma detaljni kada je riječ o konkretnim oblicima ranjivosti, taj jaz treba premostiti sa krajnjim ciljem da se unaprijedi prevencija, zaštita i pristup pravosuđu za osobe sa invaliditetom.

¹⁴ Žrtve imaju pravo na specijalističku podršku na osnovu njihovih konkretnih potreba, što podrazumijeva da žrtve trgovine ljudima, u najmanju ruku, imaju pravo na pružanje utočišta i sigurnog smještaja, njegu u slučaju traume i psihološko savjetovanje na osnovu njihovih posebnih potreba. U vrijeme pisanja ovog priručnika, nova Direktiva na ovu temu je bila u pripremi. Među izmjenama sadržanim u novoj Direktivi su: unapređenje sigurnosnih mjera prilagođenih konkretnim potrebama ranjivih žrtava i unapređenje individualne procjene potreba za zaštitom žrtava; pružanje ranjivim žrtvama pristupa specijalističkoj podršci, uključujući osobe sa invaliditetom, kao što su besplatna psihološka podrška koliko god je to neophodno, u zavisnosti od individualnih potreba žrtava i omogućavanje pristupa pravosuđu putem osiguravanja odgovarajuće pomoći žrtvama na sudu i omogućavanja da se žale na odluke donesene u krivičnom postupku koje utiču na njihova prava, bez obzira na njihov status tokom tog postupka.

¹⁵ Dokument sa sastanka Konferencije o Ljudskoj dimenziji CSCE-a održanog u Moskvi; dostupno **ovdje**.

¹⁶ Odluka br. 15/05 o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama; dostupno **ovdje**. Odluke OSCE-a se usvajaju konsenzusom država članica i odlikavaju njihove zajedničke stavove. One su politički, ali ne i pravno obavezujuće.

¹⁷ Odluka br. 557, OSCE-ov Akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima; dostupno **ovdje**.

¹⁸ Odluka br. 1107, Dodatak na OSCE-ov Akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima: Deceniju kasnije; dostupno **ovdje**.

Trgovina ljudima i invaliditet¹⁹

Zašto su osobe sa invaliditetom podložnije trgovini ljudima?

U členu 3. Protokola iz Palerma se navodi da zlopotreba pozicije ranjivosti predstavlja sredstvo kojim se osobe dovode u situaciju žrtve trgovine ljudima.²⁰ Broj istraživanja o ulozi invaliditeta kao faktora ranjivosti u trgovini ljudima je ograničen, ukazujući na to da se neadekvatan nivo globalne i državne pažnje posvećuje ovom pitanju. Međutim, informacije koje proističu iz sudskih predmeta, postojećih istraživanja i svjedočenja preživjelih osoba²¹ ukazuju na to da invaliditet kao ranjivost i pitanje zaštite u kontekstu trgovine ljudima predstavlja istinski problem.

Ranjivost zbog invaliditeta se manifestuje na nekoliko različitih načina:

- a. Invaliditet kao istaknuti faktor ranjivosti, čime se povećava vjerovatnoća da će osobe postati žrtve trgovine ljudima;
- b. Invaliditet kao oblik eksploatacije (npr. prisilno prosjačenje, prisvajanje ili krađa invalidnina);²²
- c. Invaliditet kao rezultat trgovine ljudima i eksploatacije (npr. fizička povreda, PTSP, disocijativni poremećaji);
- d. Invaliditet osoba koje su preživjele trgovinu ljudima kao prepreka pristupu pravosuđu, zaštiti, zdravstvenim i rehabilitacionim uslugama ili zapošljavanju.

Prve dvije kategorije su naročito relevantne za prevenciju trgovine ljudima, pošto se njima identifikuje kako osobe sa invaliditetom jesu ili postaju podložne trgovini ljudima. Druge dvije kategorije su naročito važne za identifikaciju i zaštitu žrtava, istrage i procesuiranje predmeta trgovine ljudima, kao i za pristup žrtava sa invaliditetom pomoći i pravosuđu.

¹⁹ U cijelom ovom priručniku, termin ranjivost uglavnom označava podložnost trgovini ljudima, tj. dodatnu ranjivost sa kojom se suočavaju osobe sa invaliditetom što ih čini vjerovatnijim žrtvama trgovine ljudima. Međutim, ovaj termin se također koristi da ukaže na to da je opća ranjivost osoba sa invaliditetom pogoršana ako su bile izložene trgovini ljudima.

²⁰ Ranjivost se pojavljuje u mnogim oblicima. Nju treba procijeniti u svakom pojedinačnom slučaju trgovine ljudima. U Smjernicama Ureda Ujedinjenih nacija za borbu protiv droga i kriminala (2012.) je navedeno da je fizički ili mentalni invaliditet osobe oblik lične ranjivosti koji može postojati od ranije, ali da ga također može uzrokovati trgovac ljudima. UNODC, Smjernice o "zlopotrebi pozicije ranjivosti" kao sredstva trgovine ljudima u članu 3. Protokola za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, koji dopunjava Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala. Dostupno [ovdje](#).

²¹ Informacije u ovom odjeljku su prikupljene iz mnogo izvora, uključujući the Polaris Project, On-Ramps, Intersections, and Exit Routes: A Roadmap for Systems and Industries to Prevent and Disrupt Human Trafficking, pp. 22ff. (dostupno [ovdje](#)); National Mobility Rights Network/University of Illinois Chicago/National Trafficking & Disabilities Working Group: Introduction to Human Trafficking: What It Is and How it Impacts the Disability Community (dostupno [ovdje](#)); European Disability Forum, Combatting Trafficking in Persons with Disabilities – Position Paper March 2022 (dostupno [ovdje](#)); US Office for Victims of Crime Training and Technical Assistance Center, Human Trafficking Task Force E-guide: Victims with Physical, Cognitive, or Emotional Disabilities (dostupno [ovdje](#)); Human Trafficking Legal Center, Fact sheet: Trafficking of Persons with Disabilities in the United States (dostupno [ovdje](#)). Informacije su također prikupljene iz razgovora sa preživjelim osobama.

²² „Oni koji su prisiljeni na prosjačenje moraju predati svoju zaradu eksploatorima i obično su zlostavljani ako ne donesu zadani iznos novca. Djeca koja su prisiljena na prosjačenje doživljavaju ozbiljna kršenja njihovih prava i često su izložena ozbiljnom fizičkom, psihološkom i emocionalnom zlostavljanju. U nekim slučajevima, žrtve su namjerno sakaćene ili im je oduzimana odjeća ili obuća da bi izazvale više sažaljenja. Trgovci ljudima će se ciljano fokusirati na majke sa djecom ili osobe sa vidljivim invaliditetom.“ Anti-Slavery International (2014), Publikacija „Trgovina ljudima u svrhu prisilnih kriminalnih aktivnosti i prosjačenja u Evropi: Istraživačka studija I najbolji primjeri iz prakse, str. 68. UNICEF je 2022. godine u Sektorskom izvještaju o dječjem radu i invaliditetu zapazio sljedeće: „Invaliditet se smatra prednošću prilikom prosjačenja jer djeca sa invaliditetom dobijaju više sažaljenja i novca. Studije iz Bangladeša, Indije i Pakistana pokazuju da invaliditet djeteta često eksploatišu roditelji, porodice ili bande trgovaca ljudima da izazovu sažaljenje u javnosti. U nekim slučajevima, kriminalne bande trguju djecom i prisilno ih osakaćuju.“ UNICEF Jugoistočna Azija, „Dječji rad i invaliditet: Sektorski izvještaj“ UNICEF ROSA, Kathmandu, 2022.

PROMIŠLJANJA O PREVENCIJI: FAKTORI KOJI POVEĆAVAJU NIVO RANJIVOSTI POTENCIJALNIH ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA

Osobe sa invaliditetom su izložene povećanom riziku da postanu mete trgovaca ljudima zbog svog invaliditeta, moguće umanjene sposobnosti davanja saglasnosti na osnovu pruženih informacija i neravnoteže moći između njih i trgovaca ljudima.

To može biti slučaj zbog različitih faktora, uključujući fizičku, kognitivnu, senzornu, razvojnu ili emocionalnu onesposobljenost koja može otežati takvim žrtvama da daju saglasnost ili da odbiju trgovce ljudima, da izbjegnu eksploataciju, da se zauzmu za sebe ili da se zaštite od eksploatacije. Osobe sa invaliditetom često imaju umanjenu sposobnost pristupa mrežama podrške i mogu se suočiti sa diskriminacijom, što sa druge strane vodi ka socijalnoj i ekonomskoj isključenosti, kao i izolaciji. Zbog toga što trgovci ljudima traže ljude sa percipiranom ranjivošću, posebno su im mete žrtve ranijeg nasilja i društvene diskriminacije. Takve žrtve mogu nasilje i zlostavljanje smatrati uobičajenim, a osjećaj sramote ili bezvrijednosti mogu povećati budući rizik od trgovine ljudima.²³ Neki od konkretnih faktora ranjivosti koji povećavaju nivo rizika za potencijalne žrtve trgovine su:

a. Ovisnost o njegovateljima ili sistemima podrške:

Osobe sa invaliditetom se često oslanjaju na njegovatelje, članove porodice ili prijatelje za ispunjavanje osnovnih potreba, kao što su prijevoz, smještaj ili medicinska njega. Ta ovisnost ih može učiniti podložnijim eksploataciji od strane trgovaca ljudima, koji mogu ponuditi te usluge ili takvu pomoć u zamjenu za radnu ili druge oblike eksploatacije.²⁴ Također su poznati slučajevi u kojima su konkretne mete trgovaca ljudima osobe sa invaliditetom u svrhu pristupa njihovim invalidninama.²⁵

²³ Vidi npr. Adult Advocacy Centers (2020.), Procjena potreba: Trgovina ljudima i osobe sa invaliditetom.

²⁴ Polaris, str. 122.

²⁵ Polaris, str. 122; Ured za žrtve krivičnih djela SAD-a, Centar za obuku i tehničku pomoć, E-Vodič, Osnovne informacije o radu Pravnog centra za trgovinu ljudima.

b. Ograničeni pristup informacijama i resursima:

Ograničeni pristup kvalitetnom obrazovanju utiče na sposobnost osoba sa invaliditetom da steknu vještine ili znanja koja su im potrebna za donošenje odluka ili stavova na osnovu pruženih informacija o potencijalnoj eksploataciji. Kada osobama sa invaliditetom nisu pristupačne ili razumljive informacije o trgovini ljudima, one obično također imaju ograničen pristup informacijama i resursima koji bi ih zaštitili da ne postanu žrtve trgovine ljudima.

Na primjer, možda nemaju pristup informacijama o svojim pravima, uključujući prava na seksualno i reproduktivno zdravlje, ili možda ne znaju kako prijaviti zlostavljanje. Nedostatak seksualnog obrazovanja osoba sa invaliditetom također povećava njihovu podložnost trgovini ljudima i seksualnoj eksploataciji.²⁶

c. Poteškoće da komuniciraju ili da se zauzmu za sebe:

Zbog jezičkih barijera, osobe sa invaliditetom mogu imati poteškoće da komuniciraju ili da se zauzmu za sebe, što im može otežati da potraže pomoć ili da prijave zlostavljanje.²⁷ Izolacija može također povećati ovisnost o eksploatatorima i umanjiti mogućnost da osobe sa invaliditetom prijave zlostavljanje.

d. Stigmatizacija i diskriminacija:

Osobe sa invaliditetom se često suočavaju sa stigmom i diskriminacijom u njihovim zajednicama, što ih može učiniti podložnim eksploataciji od strane trgovaca ljudima. Nizak nivo pristupa obrazovanju i zapošljavanju, izloženost nasilju i visoki rizik od siromaštva su faktori koji doprinose njihovoj socijalnoj i ekonomskoj isključenosti i povećavaju njihovu ovisnost o drugima, čineći ih vjerovatnijim metama mreža trgovaca ljudima.²⁸

²⁶ European Disability Forum, str. 5.

²⁷ European Disability Forum, str. 7; Ured za žrtve krivičnih djela SAD-a, Centar za obuku i tehničku pomoć, E-Vodič.

²⁸ Polaris str. 112; European Disability Forum, str. 7.

ROMIŠLJANJA O ODGOVORU NA PROBLEM: INVALIDITET KAO REZULTAT TRGOVINE LJUDIMA I EKSPLOATACIJE

Žrtve trgovine ljudima sa invaliditetom se suočavaju sa mnogim novim ili pogoršanim oblicima ranjivosti nakon što budu izložene eksploataciji. One mogu postati meta trgovaca ljudima zbog svog invaliditeta ili trgovci ljudima mogu zloupotrijebiti njihov invaliditet u svrhu provedbe konkretnih oblika eksploatacije (npr. prosjačenje na ulici ili krađa invalidnina). Žrtve mogu također biti izložene nasilju i zlostavljanju tokom trgovine ljudima, ili bolestima i stanjima koje su prouzrokovale invaliditet, kao što su posttraumatski stresni poremećaj (PTSP) ili drugi disocijativni poremećaji.²⁹ Stoga njihova ranjivost može biti povećana zbog traume i zlostavljanja kojima su bile izložene, kao i zbog konkretnih izazova i prepreka sa kojima se suočavaju kao osobe sa invaliditetom. Oni uključuju:

a. Probleme fizičkog i mentalnog zdravlja:

Osobe koje su preživjele trgovinu ljudima se mogu suočiti sa nizom problema fizičkog i mentalnog zdravlja kao rezultat zlostavljanja i eksploatacije koje su pretrpjeli. To može uključivati fizičke povrede, posttraumatski stresni poremećaj (PTSP), disocijativne poremećaje, depresiju, anksioznost i druga stanja u vezi sa mentalnim zdravljem.

U osnovnim informacijama koje je objavio Pravni centar za pitanja trgovine ljudima 2017. godine je naglašena važna uloga zdravstvenog sistema u borbi protiv trgovine ljudima. Medicinsko osoblje i zdravstveni radnici su u čestom kontaktu sa pacijentima u zdravstvenim institucijama i stoga imaju jedinstvenu mogućnost da identifikuju i na siguran način odgovore na trgovinu ljudima. Pored toga, medicinsko osoblje može dokumentovati povrede, svjedočiti u svojstvu vještaka i dati pisane izjave koje će se koristiti u pravnom postupku.³⁰

²⁹ OSCE/ODIHR 2022., str. 89, br. 13.

³⁰ Pravni centar za pitanja trgovine ljudima, Osnovne informacije za medicinske institucije: Trgovina ljudima i zdravstvene ustanove: Iskustva stečena iz saveznih krivičnih optužnica i parničnih predmeta trgovine ljudima; dostupno [ovdje](#).

b. Nevidljivost nekih oblika invaliditeta::

Neki oblici invaliditeta možda nisu odmah vidljivi ili uočljivi, te je stoga neophodna dijagnoza specijaliste. Nedostatak svijesti o „nevidljivim“ oblicima invaliditeta znači da se dijagnoza često ne uspostavi, a oboljeli stoga ne dobiju usluge koje su im potrebne, ili onoliko dugo koliko su im potrebne. To dovodi do stvarnog rizika podložnosti žrtava trgovine ljudima daljoj viktimizaciji i eksploataciji. Istraživanje provedeno u SAD-u je otkrilo da većina pružalaca usluga osobama sa invaliditetom ne provjerava da li se radi o trgovini ljudima. Sa druge strane, manje od polovine pružalaca usluga u borbi protiv trgovine ljudima provjerava da li postoji invaliditet. To istraživanje je također otkrilo da postoji veoma mala saradnja između pružalaca usluga u borbi protiv trgovine ljudima i pružalaca usluga osobama sa invaliditetom.³¹

c. Stigmatizacija i diskriminacija:

Žrtve trgovine ljudima s invaliditetom mogu se suočiti sa stigmatizacijom i diskriminacijom, kako zbog svog invaliditeta, tako i zbog iskustava koja su stekli kao žrtve. Stigma koja se veže za invaliditet, kao i činjenica da se može desiti da osobe s „nevidljivim“ invaliditetom nemaju oficijelnu dijagnozu, također može dovesti do toga da se osobe s invaliditetom ne izjasne o svom invaliditetu u trenutku identifikacije. To im može otežati pristup pravdi i specijalističkim uslugama, uključujući tu i dugoročnu podršku u cilju reintegracije.³²

d. Izazovi vezani za provjere i identifikaciju žrtava:

Može se desiti da žrtve trgovine ljudima s invaliditetom ne budu identifikovane, jer većina aktera koji se bave borbom protiv trgovine ljudima (poput pružalaca usluga i policije) ne znaju dovoljno o invaliditetu i/ili ne raspoložu potrebnim vještinama ili znanjem za identifikaciju osoba s invaliditetom – što se naročito odnosi na osobe sa „skrivenim“ invaliditetom. Nadalje, ne postoji sistematska provjera invaliditeta žrtava, jer većina instrumenata u upotrebi u procesu provjere obično ne obuhvata proces identifikacije invaliditeta. Kao rezultat toga, može se desiti da pružaoci usluga ili policija ne identifikuju žrtve trgovine ljudima, čime se povećava vjerovatnoća da žrtve s invaliditetom

³¹ Nacionalna radna grupa za trgovinu ljudima i invaliditet, Nacionalno istraživanje podataka i procjena stanja 2020.; dostupno [ovdje](#).

³² Polaris, str. 112.

neće dobiti adekvatan smještaj ili biti upućene službama za podršku osobama s invaliditetom.³³

e. Nepostojanje pristupa resursima i podršci:

Njega i usluge podrške namijenjeni žrtvama trgovine ljudima često ne obuhvataju specijalističke usluge namijenjene žrtvama s invaliditetom. Osim toga, imajući u vidu trajnu prirodu mnogih oblika invaliditeta, kratkoročne usluge dostupne žrtvama trgovine ljudima, često ne zadovoljavaju potrebe žrtava s trajnim oblicima invaliditeta. Žrtve trgovine ljudima s invaliditetom mogu imati ograničen pristup resursima i podršci kao i teškoće u snalaženju i pristupu uslugama i beneficijama, kao što su pristupačan i adekvatan smještaj, zdravstvena njega, obrazovanje, zapošljavanje, psihijatrijske i psiho-socijalne usluge, te druge usluge neophodne za oporavak i opštu dobrobit.³⁴

Problemi pristupačnosti često se ogledaju u neadekvatnom fizičkom pristupu, u formi:

- Fizičkih zapreka za osobe s invaliditetom,
- Nepostojanja komunikacije na znakovnom jeziku za osobe s oštećenjem sluha,
- Nepostojanja komunikacije na Braillevom pismu ili drugom obliku komunikacije prihvatljivom za slijepe osobe,
- Objekata neprilagođenih pristupu za osobe u invalidskim kolicima ili za osobe koje koriste druga pomagala,
- Zapreka koje otežavaju pristup osobama s mentalnim/kognitivnim teškoćama (npr. pružaoci usluga podrške ne koriste inkluzivan jezik ili specijalne aplikacije).³⁵

Trajanje pomoći koja se pruža žrtvama trgovine ljudima često ne zadovoljava dugotrajne potrebe žrtava s invaliditetom, i/ili su troškovi medicinskog zbrinjavanja žrtava često previsoki i ne postoji mogućnost da socijalno ili zdravstveno osiguranje izvrše nadoknadu tih troškova.³⁶

f. Teškoće u zalaganju za vlastite interese:

Žrtve trgovine ljudima s invaliditetom mogu imati teškoće pri zalaganju za vlastite interese ili izjašnjavanju o vlastitim potrebama, naročito ukoliko imaju teškoće na kognitivnom ili komunikacijskom planu. To im može otežati pristup uslugama i podršci.³⁷

Žrtve trgovine ljudima s invaliditetom mogu biti ranjive iz više razloga, zbog kombinacije faktora poput roda, manjinskog ili socioekonomskog statusa. Ovi međusobno isprepleteni osnovi ranjivosti osobe s invaliditetom čine naročito podložnima iskorištavanju i otežavaju im pronalaženje podrške i zaštite.

Različite studije na temu trgovine ljudima i invaliditeta ukazuju na važnost uvažavanja mišljenja i iskustava preživjelih žrtava pri izradi smjernica, jačanju kapaciteta i stručnom osposobljavanju, u cilju poboljšanja identifikacije situacija trgovine ljudima među osobama s invaliditetom. Službenici hitnih službi koji su obično prva tačka kontakta, trebali bi učestvovati u aktivnostima obuke i stručnog osposobljavanja ove vrste.³⁸ Učenje od eksperata za ove teme i uvažavanje iskustava preživjelih žrtava u traganju za rješenjem, najvažnije su pretpostavke za uspostavu efikasnih intervencija u borbi protiv trgovine ljudima

Do danas, još uvijek ne postoji sveobuhvatan izvorni dokument koji precizira različite aspekte ranjivosti proistekle iz invaliditeta, koji bi mogao ponuditi informacije korisne za izradu međunarodnih i nacionalnih strategija borbe protiv trgovine ljudima, primjenu aktivnosti prevencije i sveukupnu praksu u borbi protiv trgovine ljudima. Međutim, prilikom uvođenja inicijativa prevencije i reaktivnih mehanizama zaštite žrtava, kao i prilikom realizacije postupaka u sferi krivičnog pravosuđa, treba uvažiti faktore od značaja za invaliditet. Sveobuhvatno evidentiranje izvora ranjivosti veoma je važno, jer su osobe s invaliditetom često izvan domašaja najrasprostranjenijih inicijativa prevencije, poput npr. kampanja informiranja javnosti ili distribucije informativnih publikacija u školama. Zdravstveni radnici koji rade u sistemu zdravstvenog zbrinjavanja ili osobe koje rade direktno s osobama s invaliditetom, često su jedini kontakt, te stoga trebaju biti primarna ciljna publika svake aktivnosti prevencije.

³³ Centri za zagovaranje, n. 11.

³⁴ Evropski forum za pitanja invaliditeta, p. 8.

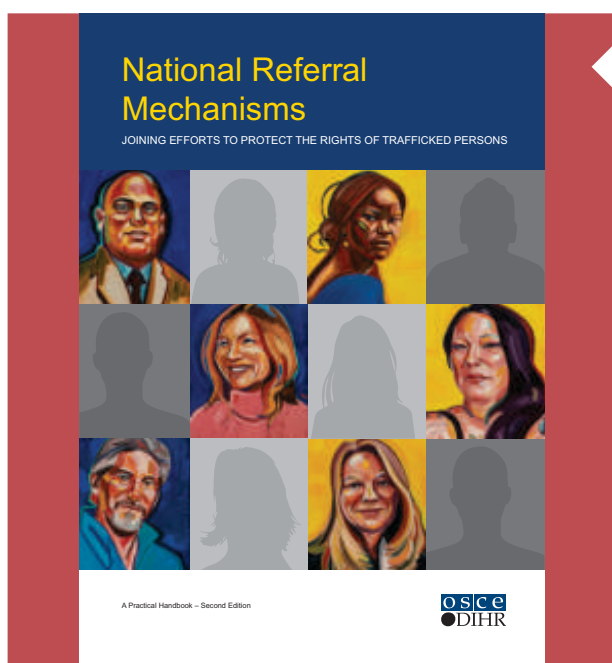
³⁵ E-vodič Ureda SAD za žrtve krivičnih djela za obuku i tehničku pomoć.

³⁶ Intervjui sa preživjelim žrtvama.

³⁷ Vidi fusnotu 15, u gornjem tekstu.

³⁸ Vidi npr. rad Jagoe, Caroline et al. (2022.), n. 16.

Nužno je da te aktivnosti obuhvate seksualno obrazovanje za osobe s intelektualnim poteškoćama, uključujući tu i teme poput zdravih odnosa, pristanka i seksualnih granica. Osim toga, radnicima domova zdravlja potrebno je pružiti konkretne informacije i stručnu obuku o ovim temama. „Projekt Polaris“,³⁹ NVO posvećena borbi protiv trgovine ljudima, preporučuje distribuciju informacija na mjestima koja posjećuju osobe s invaliditetom, uključujući tu čekaonice domova zdravlja i klinika, centre za mentalno zdravlje, ustanove za zbrinjavanje, te centre za stručno obrazovanje. Nadalje, upoznavanje radnika ovih institucija sa trgovinom ljudima, što uključuje i rad sa preživjelim žrtvama trgovine ljudima s invaliditetom, može povećati njihovu sposobnost efikasnog rada i pružanja podrške ranjivim pojedincima. Na primjer, NVO „HEAL Trafficking“ organizira webinar koji služi kao sredstvo za upoznavanje s koracima borbe protiv trgovine ljudima namijenjeno radnicima službi podrške koji mogu doći u kontakt sa mladima s invaliditetom koji su bili žrtve trgovine ljudima. Cilj webinara je omogućiti bolje razumijevanje podložnosti mladih s invaliditetom trgovini ljudima i poboljšati sposobnost pružalaca usluga da identifikuju i pruže podršku potencijalnim ili potvrđenim mladim preživjelim žrtvama trgovine ljudima s invaliditetom.⁴⁰

Revidirani priručnik o nacionalnim referalnim mehanizmima iz 2022. godine, koji je objavio Ured OSCE-a za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR), važan je novi alat koji pruža smjernice pri izradi politika rada. Njime se nastoji omogućiti napredak u rješavanju problema invaliditeta unutar nacionalnih okvira, u cilju zaštite i promoviranja ljudskih prava žrtava trgovine ljudima.⁴¹ Novi priručnik bavi se temama poput dodirnih tačaka između trgovine ljudima i invaliditeta, naročito u protokolu nacionalnih referalnih mehanizama (NRM), kojim su propisani osnovni koraci i postupci za sve koji rade sa žrtvama trgovine ljudima, uključujući tu i preživjele žrtve s invaliditetom.

Priručnik ukazuje na nekoliko faktora ranjivosti vezanih za invaliditet,⁴² i pruža važne smjernice za rad sa preživjelim žrtvama trgovine ljudima s invaliditetom.⁴³ U fokusu priručnika je pružanje pomoći NRM-ima da pronađu efikasne načine identifikacije, zaštite i podrške žrtvama trgovine ljudima. Priručnik se u manjoj mjeri bavi prevencijom koja bi osobe s invaliditetom učinila manje podložnim trgovini ljudima. Međutim, za države članice OSCE-a, kao i za ostale države, ovaj priručnik predstavlja najdetaljniji raspoloživi instrument posvećen pitanjima nastalim uslijed sprege između invaliditeta i trgovine ljudima, koji bi mogao poslužiti kao osnov za izradu namjenskih smjernica

³⁹ Vidi: <https://polarisproject.org/>.

⁴⁰ Vidi: <https://healtrafficking.org/2021/02/trafficking-of-youth-with-disabilities-what-human-trafficking-service-providers-need-to-know/>.

⁴¹ ODIHR (2022), Nacionalni referalni mehanizmi – Udruživanje snaga u cilju zaštite prava žrtava trgovine ljudima – Praktični priručnik – drugo izdanje; dostupno [ovdje](#).

⁴² Npr., ranjivost nastala kao posljedica marginalizacije i diskriminacije unutar zajednica; ranjivost nastala uslijed zdravstvenog stanja, ozljede ili invaliditeta; ranjivost nastala kao posljedica ovisnosti o ispunjenju osnovnih potreba; ranjivost zbog izolacije.

⁴³ ODIHR (2022), Nacionalni referalni mehanizmi, str. 88f., n. 31..

Uloga “sredstava izvršenja”

Protokol iz Palermo, kojim je utvrđena definicija trgovine ljudima prema međunarodnom pravu, zahtijeva da krivična djela trgovine odraslim žrtvama zadovolje tri elementa: radnju izvršenja, sredstvo izvršenja i svrhu (član 3-a). Kada su žrtve djeca, sredstva izvršenja krivičnog djela su irelevantna, te je prema tome za utvrđivanje krivičnog djela dovoljno da postoje radnja i njena svrha (član 3-c). Ovaj princip podjednako se primjenjuje i na djecu s invaliditetom. Suprotno tome, pri radu s odraslim osobama s invaliditetom, važnost sredstva izvršenja krivičnog djela zavisi od vrste invaliditeta kao i od ličnog kapaciteta pojedinca, s obzirom na činjenicu da osobe s invaliditetom nije moguće tretirati kao homogenu skupinu. Umjesto toga, potrebno je uzeti u obzir specifične prilike svake osobe.

Trgovci ljudima često se brane tvrdnjom da je žrtva „pristala“ na iskorištavanje. Međutim, Protokol iz Palermo jasno propisuje da je „pristanak irelevantan“, u okolnostima kada je došlo do korištenja bilo kojeg od sredstava izvršenja krivičnog djela, što znači da žrtva ne može dati pristanak da bude primorana na iskorištavanje (član 3-b).

Postojanje ili nepostojanje krivice trgovca ljudima utvrđuje se na osnovu ponašanja počinioca krivičnog djela, a ne na osnovu spremnosti na pristanak ili pristanka odabrane žrtve. Ono što je važno ustanoviti jeste da li je trgovac ljudima koristio neko od zabranjenih sredstava prinude. Protokol ne propisuje stepen korištenja sredstva prinude koji je neophodno dokazati. Međutim, nadležni organi trebali bi razmotriti razmjere upotrebe sredstva prinude dovoljne da navedu razumnu osobu istih prilika, porijekla i ranjivosti kao i žrtva, na pristanak. Ovdje treba voditi računa o invaliditetu. Fizički ili intelektualni invaliditet žrtve mogu žrtvu učiniti osjetljivijom na nasilje, prevaru, prinudu ili zloupotrebu njenog položaja. Prilikom procjene sredstava prinude koja je upotrijebio počinitelj, važno je uzeti u obzir ranjivost žrtve, te to uzeti kao otežavajuću okolnost prilikom izricanja presude.

Opšti pojam “invaliditet” obuhvata široki spektar stanja koja oblikuju ili ograničavaju fizičku, mentalnu ili društvenu dobrobit konkretne osobe. Invaliditet može biti trajnog ili privremenog karaktera. Neke vrste invaliditeta očigledne su već po rođenju ili se manifestuju tokom djetinjstva, dok druge nastaju kasnije u životu, kao posljedica fizičke traume, bolesti ili starosti. Neke osobe imaju više vrsta invaliditeta. Dok se neke osobe s invaliditetom uglavnom dobro snalaze i trebaju minimalne prilagodbe u svakodnevnom životu, dosta je i onih kojima je potreban viši stepen pomoći ove ili one vrste, kao uslov za učešće u određenim aktivnostima. Invaliditet žrtve trgovine ljudima često igra važnu ulogu u načinu na koji trgovac ljudima bira ili iskorištava žrtvu, načinu na koji se prijava slučaja zaprima i otvara istraga o tome, kao i u načinu na koji se postupak u tom slučaju vodi pred sudom.

Sposobnosti i ograničenja osoba sa intelektualnim poteškoćama variraju od osobe do osobe: nisu sve osobe sa intelektualnim poteškoćama ranjive u istoj mjeri niti na isti način, a međusobne razlike ogledaju se i u potrebama, stupnju nezavisnosti ili intelektualnom kapacitetu. Veoma je važno razumjeti da, iako je žrtva sa intelektualnim poteškoćama ocijenjena kao neko ko je u razvojnoj dobi djeteta, ta osoba ipak nije dijete. Ta osoba ima životno iskustvo svoje hronološke dobi, i ne treba je tretirati kao dijete.

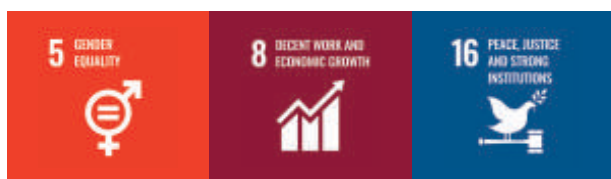
Intelektualne poteškoće mogu se odraziti na žrtvinu kompetenciju (sposobnost da svjedoči pred sudom) i kapacitet (sposobnost da donosi odluke na osnovu informacija). Riječ je o dva odvojena pitanja: osoba može biti sposobna da svjedoči pred sudom, a da joj pri tome ipak nedostaje kapacitet da uvaži ili razumije prirodu ponašanja počinioca, koje se nikada ne može opravdati pristankom žrtve, jer prema odredbama Protokola iz Palerma, osoba nikada ne može dati svoj pristanak na iskorištavanje.⁴⁴

Mnogi u sistemu krivičnog pravosuđa smatraju da je dovoljno da se zadovolji potreba dokazivanja sredstva prinude u predmetima u kojima su žrtve osobe s invaliditetom, u interesu procesuiranja što više predmeta i pružanja podrške što većem broju preživjelih žrtava. Iako je namjera proistekla iz ovog stava pozitivna, takav pristup bio bi suprotan očuvanju dostojanstva i osnaživanju osoba s invaliditetom. Nije uredu kategorizirati sve osobe s intelektualnim poteškoćama kao osobe koje ne raspolazu temeljnim kapacitetima za donošenje odluka. Nužna je individualna procjena utjecaja koji invaliditet konkretne osobe ima na njenu osjetljivost na zabranjeno sredstvo prinude. To sa sobom nosi niz izazova i zahtijeva vrijeme i strpljenje, ali i saradnju s ekspertima, da bi se razumjele okolnosti invaliditeta i njihov utjecaj na kapacitet konkretne osobe, uključujući tu i njenu sposobnost da prepozna, razumije ili kontrolira vlastito ponašanje. Trgovci ljudima svojim žrtvama oduzimaju dostojanstvo i sposobnost. Značajno je istaći da kapacitet u ovom kontekstu ne sugerira da žrtve mogu pristati na vlastito iskorištavanje. Umjesto toga, ono što je neophodno ustanoviti, jeste njihova lična podložnost trgovini ljudima.

⁴⁴ Vidi: UNODC (2014), Uloga 'pristanka' u trgovini ljudima, UNODC, Beč; dostupno **ovdje**. Iako žrtve trgovine ljudima s intelektualnim poteškoćama mogu biti naročito podložne seksualnom iskorištavanju, važno je istaći da mnoge osobe s intelektualnim poteškoćama imaju kapacitet da pristanu na seksualnu aktivnost u okolnostima koje ne sadrže obilježja iskorištavanja. Osobe s intelektualnim poteškoćama koje ih ne sprečavaju u donošenju opravdanih odluka o upuštanju u seksualnu aktivnost, imaju jednako pravo da uživaju u intimnim odnosima koji nemaju obilježja iskorištavanja, kao i osobe bez invaliditeta. Zaštitnički nastrojeni roditelji, članovi porodice i ostali, ponekad teško prihvataju činjenicu da je takva osoba postupila slobodno i u skladu s vlastitim željama.

Invaliditet u podacima i izvještajima o trgovini ljudima⁴⁵

Međunarodna zajednica opisala je krivično djelo trgovine ljudima kao teško kršenje ljudskih prava i prijetnju globalnom razvoju. U **Ciljevima održivog razvoja UN-a do 2030. godine (SDGs)** globalna zajednica obavezala se da će iskorijeniti prisilni rad, okončati moderno ropstvo i trgovinu ljudima i eliminirati rad djece do 2030. godine (Cilj 8.7); eliminirati sve oblike nasilja nad ženama i djevojčicama u javnoj i privatnoj sferi, uključujući tu i trgovinu ljudima, seksualno i druge vrste iskorištavanja (Cilj 5.2); te okončati zlostavljanje, iskorištavanje, trgovinu ljudima i sve oblike nasilja i torture djece (Cilj 16.2).

Sedam ciljeva održivog razvoja direktno se odnose na invaliditet⁴⁶ i indikatore vezane za invaliditet. Međutim, prema indikatorima gore pobrojanih ciljeva koji se odnose na trgovinu ljudima, ne vrši se prikupljanje podataka o invaliditetu. Indikator 16.2.2 o trgovini ljudima,⁴⁷ ne obuhvata invalidski status.

⁴⁵ Vidi Poglavlje u nastavku, koje sadrži specifične podatke o trgovini ljudima i invaliditetu u pravosudnim sistemima.

⁴⁶ Ciljevi 4.5 (osigurati ravnopravan pristup opštem i stručnom obrazovanju); 4.a (izgraditi i rekonstruirati obrazovne ustanove uz uvažavanje potreba osoba s invaliditetom i stvoriti sigurno, nenasilno, inkluzivno i efikasno obrazovno okruženje); 8.5 (ostvariti puno i produktivno zapošljavanje i dostojanstven rad za sve, uključujući i osobe s invaliditetom); 10.2 (osnažiti i promovirati socijalno, ekonomsko i političko uključivanje svih, bez obzira na invaliditet); 11.2 (pružiti pristup sigurnim, jeftinim, pristupačnim i održivim sistemima transporta za sve, uz posvećivanje posebne pažnje potrebama osoba s invaliditetom); 11.7 (Pružiti univerzalan pristup sigurnim, inkluzivnim i pristupačnim zelenim i javnim površinama, naročito za osobe s invaliditetom); i 17.18 (pojačati podršku u sferi jačanja kapaciteta za države u razvoju, u cilju značajnog povećanja dostupnosti kvalitetnih, ažurnih i pouzdanih podataka, razvrstanih s obzirom na invaliditet.

⁴⁷ Broj žrtava trgovine ljudima na 100.000 stanovnika, po spolu, dobi i obliku eksploatacije.

Dostupni podaci o kršenjima ljudskih prava i krivičnim djelima koja često imaju obilježja trgovine ljudima poput: prisilnog rada, seksualnog iskorištavanja, prisilnog stupanja u brak i rada djece; jasno upućuju na zaključak da je riječ o široko rasprostranjenom pojavu. Globalna procjena modernog ropstva Međunarodne organizacije za rad (ILO) iz 2021. godine, pokazala je da širom svijeta pod prisilom radi oko 27,6 miliona ljudi. Iako procjena ukazuje na veću podložnost djece s invaliditetom trgovini ljudima u cilju seksualnog iskorištavanja,⁴⁸ u procjeni se ne spominje invaliditet kao faktor ranjivosti u kontekstu trgovine ljudima.

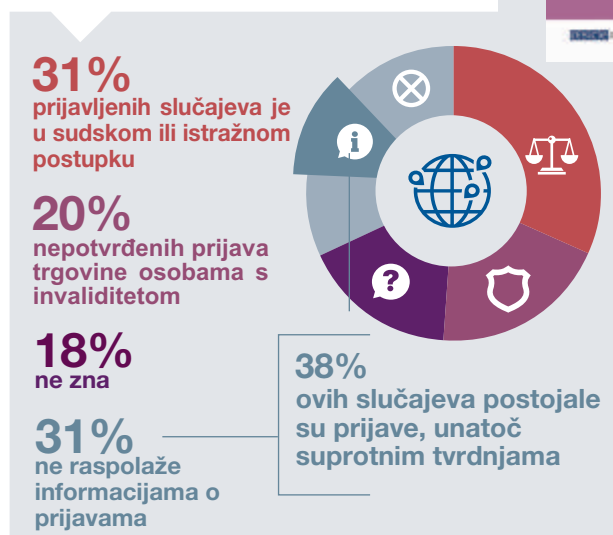
Specijalni izvjestilac UN-a za trgovinu ljudima, naročito ženama i djecom, ukazao je na važnost prikupljanja podataka i informacija o invaliditetu u svojim komentarima izrečenim na 24. sesiji Komiteta UN-a o pravima osoba s invaliditetom, održanoj 2021. godine:

“ Međusobna veza između invaliditeta i trgovine ljudima predstavlja područje koje je dugo bilo zanemareno u međunarodnom pravu, politikama i praksama borbe protiv trgovine ljudima. Ta praznina mora biti popunjena što je moguće prije. Na raspolaganju su oskudni razvrstani podaci o iskustvima koja su doživjele osobe s invaliditetom kao žrtve trgovine ljudima, ili rasprostranjenosti različitih oblika eksploatacije. To doprinosi nedovoljnoj vidljivosti ovog problema, te posljedično i njegovom nedovoljnom poznavanju, zbog čega su dobri primjeri iz prakse malobrojni ”⁴⁹

⁴⁸ Ibid., str. 48.

⁴⁹ Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i socijalnom komitetu, te Komitetu regija o Strategiji EU za borbu protiv trgovine ljudima, COM(2021) 171 final, april 2021.; dostupno **ovdje**.

Izveštaj OSCE-a iz 2021. godine proistekao iz istraživanja na temu provedbe obaveza prema OSCE-u i preporučenim koracima u borbi protiv trgovine ljudima, ukazao je na primjenu specifičnih metoda odabira osoba s razvojnim ili fizičkim invaliditetom od strane trgovaca ljudima, kao novonastali trend. Prema informacijama iz istraživanja koje su dostavile države članice OSCE-a u vezi sa trgovinom ljudima čije su žrtve bile osobe s invaliditetom, 13 od 41 ispitanika (31%) izjasnilo se o postojanju slučajeva u kojima se vodi sudski ili istražni postupak. Još 8 ispitanika (20%) izjasnilo se o postojanju nepotvrđenih prijava trgovine osobama s invaliditetom. Od preostalih 20 ispitanika, 7 ih nije imalo saznanja o ovoj pojavi, a 13 nije imalo saznanja o prijavama. U 5 od 13 obuhvaćenih država, predstavnici NVO izjavili su da su raspolagali informacijama o odabiru osoba s invaliditetom u cilju trgovine ljudima.⁵⁰

Na nivou država članica OSCE-a, pitanje invaliditeta i trgovine ljudima rijetko se spominje u podacima ili izvještajima. Iako mnoge države objavljuju godišnje ili periodične izvještaje o trgovini ljudima,⁵² pitanju invaliditeta ne posvećuje se dovoljna pažnja. Pozitivno je da su u određenim državama, poput Švicarske i Francuske, indikatori invaliditeta obuhvaćeni prikupljanjem podataka o trgovini ljudima.⁵³ U SAD-u je 2022. godine izvršeno istraživanje kojim je analiziran sadržaj 18 federalnih predmeta trgovine ljudima i 17

predmeta iste sadržine na nivou saveznih država, u cilju boljeg razumijevanja trgovine osobama s invaliditetom u svrhu seksualnog i radnog iskorištavanja.⁵⁴

Nepostojanje sveobuhvatnih i razvrstanih podataka, pa čak i manje očigledno pitanje uloge statusa osobe s invaliditetom u podložnosti te osobe trgovini ljudima, značajna su prepreka donošenju adekvatnih radnih politika, mjera prevencije i korektivnih mjera, u cilju zaštite osoba s invaliditetom. Loše prikupljanje podataka i nedovoljno poznavanje sprege između trgovine

ljudima i invaliditeta, otežavaju otkrivanje razmjera zastupljenosti osoba s invaliditetom među žrtvama trgovine ljudima. To, s druge strane, otežava aktivnosti jačanja kapaciteta osoblja krivičnog pravosuđa i pružalaca usluga, ali i raspoređivanje budžetskih sredstava, u cilju efikasne prevencije i pružanja sveobuhvatnih inkluzivnih usluga preživjelim žrtvama.

Važnost prikupljanja podataka o invaliditetu prepoznata je i u Izvještaju ASEAN-a iz 2020. godine o početnom stanju, koji ukazuje na činjenicu da je prikupljanje pravilno razvrstanih podataka o spolu, dobi i invaliditetu, veoma važna pretpostavka za ispravan odgovor na pitanje ko su žrtve i koje su im vrste podrške potrebne.⁵⁵

U julu 2023. godine, GRETA⁵¹ je pokrenula četvrti ciklus evaluacije provedbe Konvencije Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, s tematskim fokusom na faktorima koji doprinose podložnosti trgoviniljudima. U fokusu upitnika bila je identifikacija faktora podložnosti trgoviniljudima, uključujući tu i mjere koje su države potpisnice poduzele, u cilju smanjenja podložnosti osoba s invaliditetom trgovini ljudima, kao i obim pomoći i pristupa pravdi za žrtve iz te kategorije.

⁵⁰ OSCE (2022.), Izvještaj proistekao iz istraživanja iz 2021. godine o aktivnostima ispunjenja obaveza prema OSCE-u i preporučenim koracima u borbi protiv trgovine ljudima; dostupno [ovdje](#).

⁵¹ GRETA je organizacija zadužena za praćenje provedbe Konvencije Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima od strane država potpisnica, uz primjenu postupka podijeljenog u cikluse.

⁵² Vidi npr., Njemačka, Menschenhandel und Ausbeutung Bundeslagebild, 2021.; Holandija, Slachtoffers van mensenhandel in beeld bij CoMensha 2017.–2021.; Švicarska, Evaluation des Nationales Aktionsplans (NAP) gegen Menschenhandel 2017.–2020. (u Švicarskoj indikatori za identifikaciju žrtava trgovine ljudima obuhvataju i invaliditet); Francuska, La Traite des Êtres Humains en France, 2021.; Velika Britanija, Moderno ropstvo u VB: mart 2020.; SAD, 2022. Izvještaj o trgovini ljudima u SAD, 2022.

⁵³ Švicarska, Evaluation des Nationales Aktionsplans (NAP) gegen Menschenhandel 2017.–2020. Vidi također: Francuska, La Traite des Êtres Humains en France, 2021.: U ovom Izvještaju navodi se da osobe s invaliditetom čine 4% žrtava prisilnog rada u domaćinstvu.

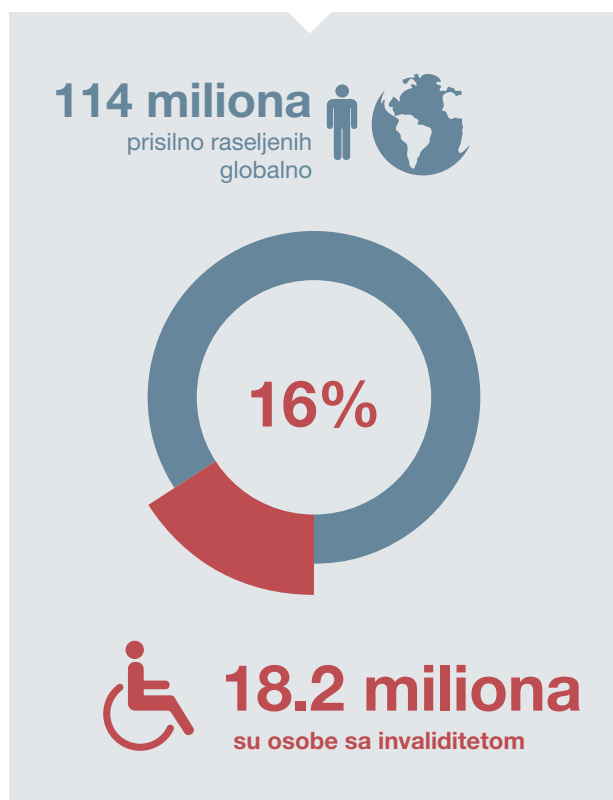
⁵⁴ Nichols, Andrea i Erin Heil, "Trgovina osobama s invaliditetom: Analiza predmeta na federalnom nivou i nivou saveznih država", Dignity 7/1 (2022); dostupno na: <https://digitalcommons.uri.edu/cgi/>

⁵⁵ ASEAN, Izvještaj o početnom stanju 2020., str. 19; dostupno [ovdje](#).

Sprega između invaliditeta i prirodnih i katastrofa uzrokovanih djelovanjem čovjeka

Prirodne katastrofe i katastrofe uzrokovane djelovanjem čovjeka dodatno pogoršavaju ranjivost osoba s invaliditetom, što dovodi do njihove veće izloženosti rizicima trgovine ljudima.

U oktobru 2023. godine, prema procjenama, širom svijeta prisilno je bilo raseljeno 114 miliona osoba.⁵⁶ Iako službeni statistički podaci o prevalenciji invaliditeta među raseljenim stanovništvom nisu dostupni, primjena globalne procjene Svjetske zdravstvene organizacije o prevalenciji invaliditeta od 16%⁵⁷ sugerira da su oko 18,2 miliona prisilno raseljenih osoba, osobe s invaliditetom.

2022. godine, eksperti UN-a za ljudska prava izrazili su zabrinutost zbog stanja djece s invaliditetom u Ukrajini,⁵⁸ ukazujući na povećan rizik trgovine ljudima i iskorištavanja.⁵⁸ Specijalni izvijestilac za trgovinu ljudima, naročito ženama i djecom istakao je sljedeće:

“ ... Kao rezultat diskriminacije, štetnih stereotipa i propusta da im se pruži adekvatan smještaj, osobe s invaliditetom, a naročito žene i djevojčice među njima, izložene su povećanom riziku od nasilja, uključujući i trgovinu ljudima, tokom katastrofa povezanih s elementarnim nepogodama i ostalih kriznih situacija, što je posebno izraženo u kriznim prihvatnim centrima. Nametnuta ograničenja učešća u odlučivanju i položaj ovisnosti, mogu ograničiti mobilnost, uključujući i prilike za migraciju, planirano premještanje ili naseljavanje, i time povećati rizik nastanka štete ili kršenja ljudskih prava, uključujući i trgovinu ljudima. ”⁵⁹

Sve ovo ukazuje na nužnost ulaganja u sveobuhvatno istraživanje i prikupljanje podataka. Kao primjer, izvještaj Ureda UN-a za koordinaciju humanitarnih poslova (OCHA) iz 2023. godine, navodi procjenu prema kojoj 15% od ukupno 15,4 miliona osoba u Ukrajini kojima su potrebne usluge podrške, ima neku vrstu invaliditeta, te da su žene i djevojčice s invaliditetom u naročitoj opasnosti da postanu žrtve trgovine ljudima.⁶⁰

⁵⁶ Filippo Grandi, „Izjava visokog povjerenika UN-a upućena Vijeću sigurnosti UN-a“, UNHCR, 31. oktobar 2023. Dostupno na: <https://www.unhcr.org/news/speeches-and-statements/high-commissioner-s-statement-united-nations-security-council>.

⁵⁷ Svjetska zdravstvena organizacija, Globalni izvještaj o jednakom pravu na zdravlje za osobe s invaliditetom (Ženeva, SZO, 2022.).

⁵⁸ UN (2022.), Ukrajina: eksperti UN-a oglasili zvono za uzbunu zbog stanja djece s invaliditetom [saopštenje za medije]; dostupno na: https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/08/ukraine-un-experts-sound-alarm-situation-children-disabilities#:~:text=*The%20experts%3A%20Gerard%20Quinn%2C%20Jimenez%2DDamary%2C%20Special%20Rapporteur%20on.

⁵⁹ Nacrt opšteg komentara o osobama s invaliditetom u situacijama rizika i humanitarnim katastrofama (čl. 11 Konvencije o pravima osoba s invaliditetom); dostupno [ovdje](#).

⁶⁰ OCHA Services, Reliefweb (2023.), Pregled humanitarnih potreba Ukrajine 2023. [web stranica]; dostupno [ovdje](#).

Iako razvrstani podaci o osobama s invaliditetom koje su napustile zemlju nisu dostupni, UNHCR procjenjuje da 13% porodica koje bježe od rata imaju bar jednog člana s invaliditetom.⁶¹

Osim toga, zbog prirode rata, pojedinci su često izloženi različitim oblicima fizičke i psihološke traume, što može dovesti do teških i/ili trajnih oštećenja, a možda i do trajnog invaliditeta. Prema OHCHR-u, u prvoj godini rata, 13.287 osoba u Ukrajini doživjelo je složene povrede uzrokovane ratom.⁶²

Strategije borbe protiv trgovine ljudima koje obuhvataju i osobe s invaliditetom, ključni su preduslov za identifikaciju konkretnih faktora ranjivosti osoba s invaliditetom ali i za umanjene rizika trgovine ljudima sa kojim se suočavaju u okolnostima oružanog sukoba.

2020. godine, Evropski forum za pitanja invaliditeta objavio je koristan skup priručnika koji pruža uvid u globalni i evropski zakonski i politički okvir, dobre primjere iz prakse i preporuke u cilju unapređenja inkluzivnosti i zaštite izbjeglica i migranata s invaliditetom.

Ovi priručnici nude smjernice i praktične savjete prilagođene potrebama organizacija osoba s invaliditetom, u cilju jačanja njihovog aktivnog učešća u međunarodnim i regionalnim inicijativama čiji je cilj zaštita i integracija izbjeglica i migranata s invaliditetom.⁶³

⁶¹ UNHCR, Portal operativnih podataka (2022.), Životi na čekanju: profili i namjere izbjeglica iz Ukrajine #1; dostupno [ovdje](#).

⁶² UNHCR (2023), Türk izražava osudu zbog ljudskih žrtava proisteklih iz rata Rusije u Ukrajini, s porastom broja potvrđenih žrtava prošle godine na više od 21.000 osoba (saopštenje za medije), dostupno [ovdje](#).

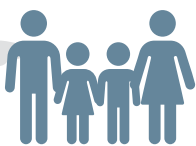
⁶³ Evropski forum za invaliditet, Migracija i izbjeglice s invaliditetom [web stranica]; dostupno [ovdje](#).

Slično tome, malo se zna o sprezi između klimatskih promjena, invaliditeta i trgovine ljudima. Prema UNHCR-u, 80% osoba s invaliditetom živi u nerazvijenim i zemljama u razvoju, a veliki broj tih zemalja veoma je podložan rizicima povezanim s klimom. Za stanovništvo koje se već suočava sa značajnim rizicima, prirodne katastrofe u velikoj mjeri povećavaju rizik svih vrsta nasilja, uključujući i trgovinu ljudima. Ograničen pristup sistemima ranog upozorenja i programima priprema za katastrofe, nepostojanje planova evakuacije koji uzimaju u obzir i potrebe osoba s invaliditetom ili inicijativa prilagođenih specifičnim potrebama osoba s invaliditetom, dodatno otežavaju izazove i povećavaju rizike za osobe s invaliditetom.

Prema izvještaju Ureda UN-a za smanjenje rizika od katastrofa (UNDRR) i UNHCR-a iz 2024. godine, osobe s invaliditetom često nisu obuhvaćene mjerama priprema za katastrofu, sistemima ranog upozorenja i planovima evakuacije. To umanjuje sposobnost osoba s invaliditetom da se evakuiraju na siguran način, a istovremeno ih izlaže mnogostruko uvećanim rizicima i zaprekama tokom raseljavanja. Na primjer, Globalno istraživanje o osobama s invaliditetom i katastrofama iz 2023. godine pokazalo je da 92% osoba s invaliditetom u Evropi i Centralnoj Aziji ne raspolažu ličnim planom spremnosti na katastrofe, a 44% se izjasnilo o teškoćama ili nemogućnosti evakuacije bez pomoći.⁶⁴ Zbog zanemarivanja invaliditeta pri izradi planova, politika i programa spremnosti i odgovora na katastrofe, osobe s invaliditetom nastavit će se suočavati sa značajnim rizikom od trgovine ljudima, nastalim kao posljedica prirodnih katastrofa i katastrofa uzrokovanih djelovanjem čovjeka.

⁶⁴ UNDRR (2023), 2023. Globalno istraživanje o osobama s invaliditetom i katastrofama; dostupno [ovdje](#).

13%

Među porodicama koje bježe od rata

porodica ima najmanje jednog člana s invaliditetom

izvor: UNHCR

92%

osoba s invaliditetom u Evropi i Centralnoj Aziji ne raspolažu ličnim planom spremnosti za katastrofe

13,287

osoba u Ukrajini pretrpjelo je složene povrede u prvoj godini rata

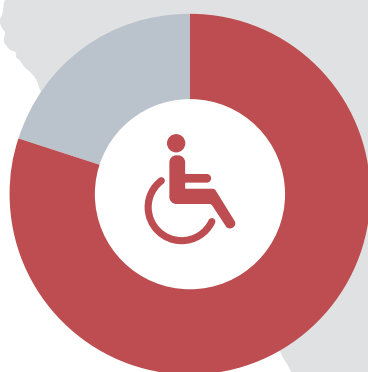

44%

ne može se evakuisati bez pomoći

izvor: OHCHR

izvor: UNHCR

80%

osoba s invaliditetom živi u nerazvijenim zemljama ili zemljama u razvoju

izvor: UNHCR

„Nemoguće je pružiti adekvatan odgovor bez razumijevanja ugroženosti osoba s invaliditetom klimatskim promjenama, trgovinom ljudima i raseljavanjem.. Međutim, povezivanjem i analiziranjem dostupnih podataka nastaje jasna slika, koja pokazuje urgentnu potrebu za istraživanjem, planiranjem i realizacijom aktivnosti usmjerenih na spregu između invaliditeta, trgovine ljudima i prirodnih katastrofa.“

Radne politike i strategije borbe protiv trgovine ljudima

Dvadeset država članica OSCE-a u svojim Nacionalnim akcionim planovima u većoj ili manjoj mjeri ukazuju na vezu između trgovine ljudima i invaliditeta (vidi Aneks 2). Te poveznice s invaliditetom često su sadržane u cjelinama u kojima se preciziraju različiti oblici ranjivosti. U nekoliko slučajeva govori se o specifičnim grupama (npr. djeca ili žene i djevojčice). U nekim pak slučajevima, ovi nacionalni akcioni planovi⁶⁵ ukazuju na specifične intervencije, poput izrade smjernica ili protokola djelovanja (Portugal), mjera u cilju poboljšanja pomoći, podrške i zaštite žrtava s invaliditetom (Španija), ili identifikacije potreba za istraživačkim radom (SAD).

Na regionalnom nivou, većina poveznica s invaliditetom prilično je skromna u pogledu sadržaja. Treći plan rada u oblasti trgovine ljudima Organizacije američkih država (OAS) sadrži nekoliko preporuka na ovu temu, uključujući i preporuku koja se odnosi na prikupljanja podataka i sveobuhvatne i inkluzivne aktivnosti prevencije i zaštite, kojima se nastoji odgovoriti na potrebe žrtava s invaliditetom. 2023. godine, OAS je donio regionalne smjernice za socijalno uključivanje preživjelih žrtava trgovine ljudima u Južnoj i Sjevernoj Americi, koje sadrže preporuku koja glasi: „pristupačnost usluga ne smije biti ograničena bilo kakvim fizičkim i/ili mentalnim, vidljivim ili nevidljivim, onesposobljenjima ili sposobnostima“⁶⁶. Zajednički plan borbe protiv trgovine ljudima na nivou EU, čiji je cilj odgovoriti na rizike trgovine ljudima i pružiti podršku potencijalnim žrtvama među osobama koje bježe od rata u Ukrajini, sadrži jednu poveznicu s djecom s invaliditetom, ali ne sadrži nikakve naznake sistemskog pristupa pitanju invaliditeta u ovoj oblasti.⁶⁷ Strategija EU za borbu protiv trgovine ljudima za period 2021.–2025.⁶⁸,

invaliditet uvažava kao poseban faktor ranjivosti te se poziva na Strategiju EU za osobe s invaliditetom⁶⁹. Ova druga strategija sadrži kratku poveznicu s trgovinom ljudima, ali spominjanje trgovine ljudima ne vodi do konkretne preporuke donošenja određene politike rada ili realizacije aktivnosti. Stanje je slično i u ostalim regijama. Sažetak radnih politika Južnoafričke razvojne zajednice iz 2016. godine, posvećen trgovini ljudima u toj regiji, prepoznaje naročitu podložnost osoba s invaliditetom trgovinom ljudima, ali to ne vodi preporukama koje bi imale utjecaja na politiku borbe protiv trgovine ljudima.⁷⁰ Plan borbe protiv trgovine ljudima, naročito ženama i djecom Asocijacije naroda Jugoistočne Azije (ASEAN)⁷¹ ne sadrži nikakve poveznice s invaliditetom.⁷²

Iako postojanje gore navedenih poveznica s invaliditetom ohrabruje, jer to ukazuje na sve veće uvažavanje činjenice da invaliditet predstavlja faktor ranjivosti u borbi protiv trgovine ljudima, još uvijek nema systemske integracije pitanja invaliditeta u nacionalne ili regionalne politike rada u ovoj oblasti, niti ima bilo kakvih specifičnih smjernica o uključivanju invaliditeta u prevenciju i odgovor na trgovinu ljudima. Slično tome, čini se da nacionalni akcioni planovi ne sadrže nikakve sugestije u smislu razvoja preventivnih mehanizama ili odgovarajućih mehanizama njege i pomoći žrtvama trgovine ljudima s invaliditetom. Daljnje istraživanje ove teme, izrada strategija prevencije trgovine ljudima, kao i odgovori koji u središte stavljaju žrtvu, te pristupi u zaštiti žrtava trgovine ljudima s invaliditetom, za države članice OSCE-a mogu imati veliki značaj. Takva istraživanja doprinijela bi izradi posebno osmišljenih pristupa pitanjima trgovine ljudima i invaliditeta unutar nacionalnih planova odgovora na trgovinu ljudima.

⁶⁵ Vidi Aneks 2, u nastavku.

⁶⁶ OAS (2023.), regionalne smjernice za socijalno uključivanje preživjelih žrtava trgovine ljudima u Južnoj i Sjevernoj Americi; dostupno [ovdje](#).

⁶⁷ Zajednički plan borbe protiv trgovine ljudima na nivou EU nastoji odgovoriti na rizike trgovine ljudima i ponuditi podršku potencijalnim žrtvama među osobama koje bježe od rata u Ukrajini; dostupno [ovdje](#).

⁶⁸ EC (2021.), Saopštenje Komisije upućeno Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom komitetu za socijalna i ekonomska pitanja i Komitetu regija o Strategiji EU za borbu protiv trgovine ljudima; dostupno [ovdje](#).

⁶⁹ Za više informacija, vidi: Evropska strategija za osobe s invaliditetom za period 2021.–2030.; dostupno [ovdje](#).

⁷⁰ SADC (2016), Trgovina ljudima u regiji SADC-a, Sažetak radnih politika, avgust 2016.; dostupno [ovdje](#).

⁷¹ ASEAN, Plan borbe protiv trgovine ljudima, naročito ženama i djecom; dostupno [ovdje](#).

⁷² Ni u drugim analiziranim dokumentima ostalih regionalnih organizacija (poput npr.: Ekonomske zajednice zapadnoafričkih država [ECOW-AS]), nisu pronađene nikakve poveznice s invaliditetom.

Vidljivost invaliditeta u pravosudnom sistemu

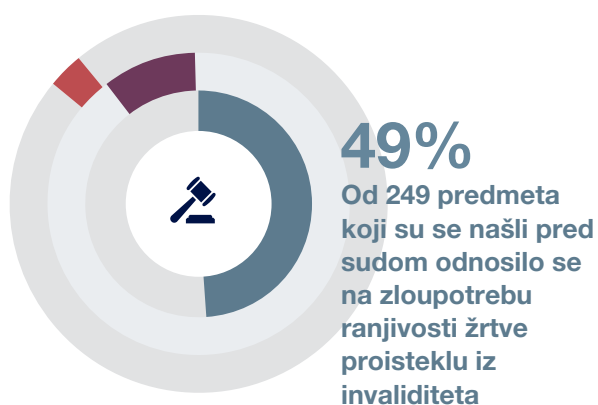
Prema brojčanim pokazateljima iz Globalnog izvještaja o trgovini ljudima iz 2020. godine, čiji je autor Ured UN-a za droge i kriminal, zloropotreba ranjivosti ili kombinacija zloropotrebe ranjivosti i prevare, bili su sredstvo regrutovanja u 49% od ukupno 249 predmeta koji su se našli pred sudom.⁷³ Fizički invaliditet (3%) i mentalni, ili neurološki poremećaji, te poremećaji u ponašanju (10%) bili su samo neki od izvora ranjivosti koje su iskoristili trgovci ljudima u navedenim predmetima. Iako je vrlo vjerovatno da broj predmeta koji se našao pred sudom nije adekvatan pokazatelj ukupne rasprostranjenosti zloropotrebe invaliditeta kojoj pribjegavaju trgovci ljudima, ove brojke upućuju na zaključak da invaliditet predstavlja stvaran i značajan faktor u oblasti borbe protiv trgovine ljudima.

3%

trgovci ljudima iskoristili su fizički invaliditet žrtve

10%

trgovci ljudima iskoristili su mentalne, ili neurološke poremećaje, te poremećaje ponašanj

Globalni izvještaj o trgovini ljudima iz 2020. godine; UNODC

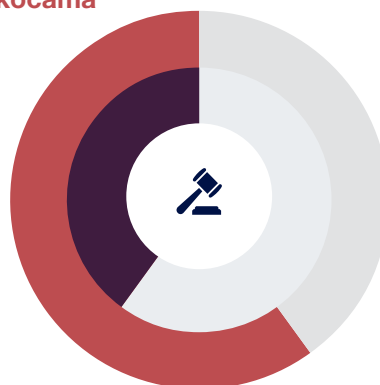
Mnogobrojni sudski predmeti nedavno su bili predmet analize u dva značajna istraživanja. Analiza federalnih predmeta i predmeta vođenih na nivou saveznih država u SAD-u, obuhvatila je ukupno 35 predmeta. U većini predmeta invaliditet žrtve ogledao se u intelektualnim poteškoćama (u 21 od 35 identifikovanih predmeta), a od tog broja, 14 predmeta odnosilo se na trgovinu ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja.⁷⁴

60%

predmeta odnosilo se na žrtve trgovine ljudima s intelektualnim poteškoćama

40%

trgovina ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja

Federalni predmeti u SAD-u

⁷³ UNODC (2020.), Globalni izvještaj o trgovini ljudima, 2020., str. 52. Globalni izvještaj o trgovini ljudima iz 2022. godine ne sadrži slične podatke o invaliditetu.

⁷⁴ Nichols, Andrea i Erin Heil (2022.), "Trgovina osobama s invaliditetom: Analiza predmeta na federalnom nivou i nivou saveznih država", Dignity 7/1; dostupno [ovdje](#).

U okviru slične studije, izvršena je analiza 22 predmeta iz baze sudske prakse UNDOC-a koji su se odnosili na trgovinu osobama s invaliditetom iz Evrope, SAD-a i nekoliko država Jugoistočne Azije i Južne Amerike.⁷⁵ Ova istraživanja pružila su uvid u faktore rizika i podložnost osoba s invaliditetom trgovini ljudima, ali u djelovanje drugih faktora, poput lošeg materijalnog stanja, isključenosti i nedovoljnog promoviranja prava osoba s invaliditetom.

Nadalje, ove studije nude lekcije i indikatore za prevenciju i odgovor, kao i širu edukaciju i obuku osoblja osposobljenog za invalidne osobe u socijalnim, pravnim i zdravstvenim službama, te edukaciju o prevenciji s težištem na zdrave seksualne odnose kod osoba s mentalnim invaliditetom. Predmeti državnih sudova koji se odnose na trgovinu ljudima i invaliditet, dostupni u UNODC-ovoj bazi podataka sudskih praksi drugih država, mogu ponuditi vrijedne dodatne informacije o ugroženim kategorijama, te o prevenciji i odgovoru (vidi ispod, Aneks 1).⁷⁶ Pouzdani podaci o invaliditetu u predmetima trgovine ljudima osiguraće sistematičniji prikaz prirode i razmjere kršenja prava osoba s invaliditetom, te analizu nedostataka, što, zauzvrat, može omogućiti adresiranje specifičnih ranjivosti i potreba osoba s invaliditetom. Srazmjerno tome, s obzirom na značaj sudskih predmeta u izradi politika rada i utvrđivanju aktivnosti, sistematsko prikupljanje sudskih predmeta koji se bave trgovinom osoba s invaliditetom može biti od velike koristi.

⁷⁵ Jagoe, Caroline, Pei Ying Natalie Toh i Gillian Wylie (2022), Invaliditet i rizik zbog ranjivosti u trgovini ljudima: Analiza sudske prakse, Priručnik o trgovini ljudima; dostupno [ovdje](#).

⁷⁶ Vidi takođe, Južna Afrika protiv Ezea, predmet br. 14/546/2013 (eksploatacija mentalnog/emotivnog invaliditeta); Država protiv Matinija, RC 123/13 (eksploatacija dvoje djece s mentalnim invaliditetom)..

Adresiranje ranjivosti u sklopu intervencija policije i pravosuđa: davanje prioriteta pristupu usmjerenom na žrtvu

Pravda se obično posmatra kroz leća konvencionalnih sistema kaznenog pravosuđa, gdje put do zadovoljenja pravde prati jasno strukturiran šablon, počevši od policijske istrage i procesuiranja, preko presude do kazne. Previše su često odgovori kaznenog pravosuđa jednostrani i prioritarno se bave odgovornošću počinitelja. Iako je to suštinski važno, u nekim slučajevima možda nije najvažnije s aspekta žrtve. Pristup vođenju istrage i procesuiranju predmeta trgovine usmjeren na žrtvu, ima za cilj poštivanje ljudskih prava i, istovremeno, ličnu zaštitu i sigurnost žrtve, te prioritarno zaštitu interesa žrtve u svim fazama procesa. Ovo podrazumijeva fokusiranje na izgradnju povjerenja kod žrtve na način na koji se posvećuje ogromna pažnja njenim potrebama, zaštiti i sigurnosti, te zanemaruju stigmatizacija i stereotipi.

U ovom priručniku utvrđeno je kako se osobe s invaliditetom koje su žrtve trgovine ljudima mogu suočiti s jedinstvenim izazovima i ugroženošću. Cilj priručnika je pomoći u rješavanju tih izazova i ojačati žrtve kako bi mogle ponovo uspostaviti kontrolu nad svojim životima. To podrazumijeva osiguranje dostupnih službi koje pružaju jedinstvene komunikacijske, mobilne ili pristupne usluge koje mogu biti potrebne žrtvama s invaliditetom, te usluge koje im pomažu da se upoznaju sa svojim zakonskim pravima i omogućavaju pristup pravnoj pomoći, te koje im olakšavaju snalaženje u sistemu kaznenog pravosuđa ako odluče da tuže počinitelje.

Partnerski odnosi pružatelja usluga i policije su od ključnog značaja za sveobuhvatan odgovor usmjeren na žrtvu trgovine ljudima. Partneri policije u ovom kontekstu trebale bi biti organizacije specijalizirane za kontakt s ugroženim kategorijama, te one specijalizirane za rad u oblasti traume, emocionalnog povezivanja, straha i drugih sličnih okolnosti. Zauzimanje pristupa usmjerenog na žrtvu u kaznenim istragama od osnovnog je značaja za uspješno okončanje kaznenih predmeta trgovine ljudima.

Elementi pristupa usmjerenog na žrtvu i njenu traumu jesu i izbjegavanje sudskih postupaka otvorenih za javnost, bespotrebno ponavljanje razgovora sa žrtvom, vizuelni kontakt žrtve i počinitelja, te bespotrebno ispitivanje privatnog života žrtve nerelevantnog za kazneno djelo.⁷⁷

Kada je u pitanju policijski pristup usmjeren na žrtvu u sklopu borbe protiv trgovine ljudima, osobe s invaliditetom suočavaju se s mnogostrukim preprekama.

Specifične ranjivosti osoba s invaliditetom u policijskom procesu u vezi s trgovinom ljudima podrazumijevaju:

- **Komunikacijske prepreke:** Osobe s invaliditetom mogu imati poteškoća u komunikaciji s policijskim službenicima ili drugim službenicima, što im može otežati prijavljivanje trgovine ljudima ili davanje dokaza i informacija;
- **Nepovjerenje:** Osobe s invaliditetom mogu osjećati strah ili nepovjerenje prema predstavnicima vlasti ili mogu vjerovati da im vlasti neće pomoći ili povjerovati;
- **Nedostupnost:** Policija i pravosudni sistem nisu uvijek u potpunosti dostupni osobama s invaliditetom, što im može otežati sudjelovanje u pravnim procedurama ili pristup potrebnoj podršci ili usluzi;
- **Stereotipi i diskriminacija:** Osobe s invaliditetom mogu se suočiti s negativnim stereotipima i diskriminacijom, što može utjecati na način na koji s njima postupa policija ili pravosudni sistem. To ih također može obeshrabriti u prijavljivanju kaznenog djela.

Pristup usmjeren na preživjele žrtve s invaliditetom podrazumijeva da su policija i druga tijela vlasti svjesni specifičnih ranjivosti vezanih za invaliditet. To znači da im se moraju osigurati dostupna komunikacijska sredstva i puna dostupnost institucija i usluga, te se mora osigurati obuka za službenike o tome kako identificirati i odgovoriti na trgovinu osobama s invaliditetom.

⁷⁷ Vidi, npr., član 12(4) Direktive 2011/36/EU Evropskog parlamenta i Vijeća Evrope od 5. 4. 2011. godine o prevenciji i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava, i član 23. Direktive 2012/29/EU od 25. 10. 2012. godine o uspostavi minimuma standarda u oblasti prava, podrške i zaštite žrtava kriminala.

Kako je utvrđeno ovom analizom dokumentacije, iako je dostupno nekoliko instrumenata za primjenu pristupa usmjerenog na žrtve s invaliditetom,⁷⁸ trenutno ne postoje sveobuhvatne smjernice za primjenu ovog pristupa kada su u pitanju preživjele žrtve trgovine ljudima. Postoje neke prakse koje su ohrabrujuće,⁷⁹ u koje spada:

- Izrada strategija uklanjanja sistemskih prepreka koje sprečavaju osobe s invaliditetom koje su žrtve kriminala da prijave slučaj vlastima ili da traže pomoć od socijalnih službi;
- Rad s policijom na rješavanju potrebe za boljom obukom, saradnjom i razumijevanjem ovog problema, te analiza forenzičkih metoda vođenja razgovora s ciljem njihove bolje prilagodbe osobama s invaliditetom.
- Rad sa službama za pomoć žrtvama, službama za pomoć u kriznim situacijama, medicinskim osobljem i drugim partnerima u zajednici kako bi se riješili nedostaci u identifikaciji i uslugama, te kako bi osobe s invaliditetom imale bolji pristup uslugama (međuagencijska saradnja i referalni sistemi, obrazovanje i obuka u omogućavanju fizičkog i proceduralnog pristupa, postupci analize slučaja, te bolji i veći kontakti s osobama s invaliditetom)

Zaključci i preporuke

Uprkos sve većoj svijesti o trgovini osobama s invaliditetom, ova analiza naglašava nedovoljnu ispitatost prirode ove pojave te ističe ogromnu potrebu za rješavanjem postojećih nedostataka u borbi protiv trgovine ljudima na državnom, regionalnom i međunarodnom nivou. Invaliditet je pravno nevidljiv u podacima i statistikama, a nedostatak sistematičnog mapiranja specifičnih ranjivosti osoba s invaliditetom komplicira izradu prilagođenih politika rada i propisa kada je u pitanju zaštita osoba s invaliditetom od trgovine ljudima.

Žrtvama s invaliditetom potrebni su prilagođeni preventivski programi te efektivna i odgovarajuća pomoć. Informacije o invaliditetima iz sudskih predmeta ukazuju na to da je invaliditet zabilježen kao rizik odnosno podložnost trgovini ljudima. Zato sistematičnije prikupljanje podataka iz sudskih predmeta koji obuhvataju invaliditet može pomoći u ostvarenju boljeg odgovora na državnom nivou.

Značajan broj referentne dokumentacije o invaliditetima u Akcijskim planovima država članica OSCE-a, kao što je naznačeno u Aneksu 2, ohrabrujući je podatak koji ukazuje na sve veće razumijevanje invaliditeta kao problema kada je u pitanju trgovina ljudima. Ali, još uvijek ne postoji sistematičan ili ciljan pristup u odgovoru na trgovinu ljudima s invaliditetom. Zajednički Priručnik OSCE/ODIHR-a o državnim referalnim mehanizmima bavi se invaliditetom u okviru državne zaštite i promocije ljudskih prava žrtava trgovine ljudima. Kako bi se unaprijedio ovakav državni okvir i kako bi se bolje pomoglo državama članicama OSCE-a da rješavaju ovu poveznicu između invaliditeta i trgovine ljudima, ponuđene su preporuke, kako slijedi.

⁷⁸ Vidi izvore obuke Ureda za žrtve kriminala i Centra za obuku i tehničku pomoć (OVC i TTAC), što obuhvata online obuku za pomoć žrtvama, dostupno [ovdje](#). Modulne lekcije obuhvataju procjenu potreba žrtava, saradnju, skrb prilagođenu traumi, razumijevanje kulture, raznolikosti i inkluziju. Jedna 45-minutna online obuka pokriva osobe s invaliditetom koje su žrtve kriminala.

⁷⁹ Vidi OVC-ove Ohrabrujuće prakse u pružanju usluga osobama s invaliditetom koje su žrtve kriminala (dostupno [ovdje](#)); i Radna grupa za trgovinu ljudima i invaliditet: Skrb prilagođena traumi i pravda za invalidne osobe u radu s preživjelim žrtvama seksualne eksploatacije (dostupno [ovdje](#)).

Preporuke

Odgovor države mora biti holističan i inkluzivan

Državne mjere zaštite osoba s invaliditetom, posebno u sklopu nacionalnih Akcijskih planova, moraju uzeti u obzir specifične rizike i potrebe unutar četiri P:

- **Prevenција** (širenje svijesti, prikupljanje podataka);
- **Protekcija/zaštita** (sveobuhvatni i prilagođeni državni referalni protokoli te dugoročna pomoć, obuka/izgradnja kapaciteta, indikatori invaliditeta za identifikaciju žrtve);
- **Procesuiranje** (obuka/izgradnja kapaciteta, primjena koncepta zloupotrebe invalidnog stanja [APOV] i princip nekažnjivosti);
- **Partnerstvo** (angažman preživjele žrtve, državna i međunarodna saradnja, saradnja stručnjaka za borbu protiv trgovine i stručnjaka za rad s invalidnim osobama i njihovih branitelja).

Politikama rada i mjerama zaštite moraju se uzeti u obzir i kompleksne ranjivosti žrtava s invaliditetom u smislu trgovine ljudima jer su posebno podložni eksploataciji i manje je vjerovatno da imaju pristup podršci i zaštiti.

Bolji podaci i informacije u svrhu formulisanja politike rada

Nedostatak sveobuhvatnih podataka predstavlja veliku prepreku formuliranju efektivnih politika rada na polju invaliditeta u trgovini ljudima. Ovaj nedostatak takođe onemogućava izradu preventivnih i korektivnih mjera s ciljem zaštite osoba s invaliditetom od trgovine ljudima i pružanja pomoći žrtvama s invaliditetom. Pored toga, neadekvatno prikupljanje podataka i ograničena vidljivost invaliditeta u trgovini ljudima onemogućavaju i rad na jačanju kapaciteta kaznenog pravosuđa i službi za podršku, te su prepreka izdavanju budžetskih sredstava za proaktivne inicijative i službe za podršku.

Kako bi se riješio ovaj nedostatak podataka, OSCE i druge relevantne međunarodne organizacije trebaju podržati sljedeće:

- Izradu praktičnih smjernica za prikupljanje **boljih podataka i informacija** o invaliditetu u trgovini ljudima kao osnovu za izradu politika rada i državnih akcijskih planova, te primjenjivati dobre prakse u prikupljanju podataka koji se odnose na trgovinu ljudima i invaliditet. Prikupljanje podataka i informacija treba uključiti sljedeće:
 - > Kako invaliditet povećava rizik trgovine ljudima;
 - > Kako je invaliditet faktor u eksploataciji ili je izazvan eksploatacijom;
 - > Kako invaliditet utiče na mogućnost žrtve trgovine da dobije zaštitu, zadovoljenje pravde, zdravstvene usluge i zaposlenje, te dugoročne usluge rehabilitacije.
- Razvrstanost po fizičkom i mentalnom invaliditetu, te u odnosu na druge faktore (npr., po rodnoj pripadnosti, starosnoj dobi, porijeklu, vrsti eksploatacije);
- Veći **angažman preživjele žrtve** i saradnju s organizacijama koje rade s invalidnim osobama, kao osnov za izradu efektivnih politika rada;
- **Sveobuhvatno mapiranje ranjivosti** u smislu trgovine ljudima s fizičkim i mentalnim invaliditetom, s ciljem postizanja sljedećeg:
 - > Izrade preventivnih strategija smanjenja rizika od trgovine osobama s invaliditetom;
 - > Razvoja sveobuhvatnog okvira za identifikaciju i pružanje usluga, referalnih sistema i sistema zaštite radi rješavanja specifičnih ranjivosti osoba s invaliditetom koje su žrtve trgovine ljudima;
 - > Pružanja podrške pristupu pravdi i odgovoru kaznenog pravosuđa koje uzima u obzir invaliditet.

Širenje svijesti

Međunarodnim, regionalnim i državnim standardima, te politikama rada na polju trgovine ljudima, posvećeno je nedovoljno ili nimalo pažnje pitanju invaliditeta.

Moderni standardi ljudskih prava kada je u pitanju trgovina ljudima moraju više pažnje posvetiti specifičnoj ranjivosti i potrebama određenih kategorija, odnosno, odraslih i djece s invaliditetom. Kako bi se posvetila veća pažnja pitanju invaliditeta, međunarodne organizacije i državna tijela trebaju surađivati i razvijati informativne i promotivne materijale koji naglašavaju vezu između invaliditeta i trgovine ljudima i na taj način pomoći u postavljanju budućih standarda i formuliranju politika rada na državnom, regionalnom i međunarodnom nivou. Ovi materijali trebaju biti izrađeni u partnerstvu s organizacijama civilnog društva, zagovornicima i stručnjacima na tom području, uključujući i one s doživljenim iskustvom.

Evropski forum osoba s invaliditetom je 2021. godine, u saradnji s Ženskom fondacijom CERMI, organizirao webinar pod nazivom „Žene i djevojke s invaliditetom u trgovini ljudima i seksualnoj eksploataciji“, s ciljem širenja svijesti među organizacijama osoba s invaliditetom i drugim učesnicima o relevantnim instrumentima i politikama rada u borbi protiv trgovine u svrhu seksualne eksploatacije žena i djevojaka s invaliditetom.⁸⁰

Efektivne informativne kampanje o trgovini ljudima i invaliditetu trebaju biti usmjerene na konkretne grupe (donosioci odluka, praktičari i opća javnost), sadržavati podatke i činjenice, isticati rješenja i uspješne slučajeve, te predlagati aktivnosti na sprečavanju trgovine ljudima i zaštiti žrtava s invaliditetom.

Pored toga, veoma je važno širiti svijest i među profesionalnim radnicima na polju trgovine ljudima i medicinskim radnicima, kako bi se stekla znanja o invaliditetu i indikatorima trgovine ljudima. Time bi se osigurao rad na identifikaciji, prevenciji i zaštiti u skladu s jedinstvenim potrebama osoba s invaliditetom. To podrazumijeva inkluzivne i dostupne preventivne kampanje, kao i usluge zaštite prilagođene i dostupne svim osobama koje žive s invaliditetom.

Efektivan policijski rad

Državne vlasti bi trebale razmotriti sredstva koja potiču razumne osobe s istim životnim okolnostima, porijeklom ili ranjivostima kao i žrtve. To bi značajno umanjilo teret dokazivanja i omogućilo efektivnije procesuiranje trgovaca osobama s invaliditetom. Vlasti bi trebale povećati i znanje policije o invaliditetu te razmotriti zapošljavanje advokata koji će voditi žrtve s invaliditetom kroz procedure kaznenog pravosuđa.

Sredstva za izradu politike rada i izgradnju kapaciteta

Ne postoje sveobuhvatne politike rada ili planovi aktivnosti usmjereni na invaliditet u trgovini ljudima, te je ograničen broj smjernica za razvoj pristupa usmjerenog na osobe s invaliditetom koje su žrtve trgovine ljudima. Organizacije za borbu protiv trgovine ljudima trebale bi analizirati stepen do kojeg je invaliditet sadržan u materijalima za obuku, te podržati izradu smjernica i materijala za obuku policije i pravosuđa u primjeni pristupa koji je usmjeren na preživjele i žrtve, te metode inkluzivne i pristupačne identifikacije i njege žrtve. Posebno je potrebno pružiti podršku razvoju sljedećih dokumenata i aktivnosti:

- Smjernice za prilagođene preventivne strategije s težištem na osobama s invaliditetom s ciljem smanjenja njihove ranjivosti;
- Smjernice za politike rada usmjerene na osobe s invaliditetom koje su žrtve trgovine ljudima te njihovu zaštitu s ciljem pružanja podrške ovim žrtvama kroz proaktivnu identifikaciju i sveobuhvatnu inkluzivnu pomoć u smislu rješavanja specifičnih potreba žrtava s invaliditetom;
- Obuka i izgradnja kapaciteta profesionalaca koji rade sa osobama s invaliditetom, kao što su zdravstveni, socijalni i obrazovni radnici, kako bi se upoznali s procesima trgovine ljudima te unaprijedili preventivni rad i identifikaciju;
- Intenzivniji rad na širenju svijesti i obuci profesionalaca koji se bore protiv trgovine ljudima kako bi ih senzibilizirali na ranjivosti i potrebe osoba s invaliditetom te kako bi prilagodili svoj rad na prevenciji i zaštiti i time osigurali pravilan tretman žrtava s invaliditetom u procesima kaznenog pravosuđa.

⁸⁰ Evropski forum osoba s invaliditetom, Ženska fondacija CERMI, webinar na temu Žene i djevojke s invaliditetom u trgovini ljudima i seksualnoj eksploataciji [web stranica]; dostupno **ovdje**.

Bibliografija

- Adult Advocacy Centers (2020), Needs Assessment: Human Trafficking and People with Disabilities; available [here](#).
- Anti-Slavery International (2014), Trafficking for Forced Criminal Activities and Begging in Europe: Exploratory Study and Good Practice Examples.
- ASEAN (2025), ASEAN Convention Against Trafficking in Persons, Especially Women and Children; available [here](#).
- ASEAN (2022), ASEAN Convention Against Trafficking in persons, especially women and children – Baseline Report 2020; available [here](#).
- Center for Victim Research (2018), Human Trafficking Victims with Disabilities or Mental Illness – Annotated Bibliography; available [here](#).
- CERMI/European Disability Forum, Report webinar “Women and girls with disabilities in the face of trafficking and sexual exploitation”; available [here](#).
- Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, General recommendation No. 38 (2020) on trafficking in women and girls in the context of global migration.
- Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General Comment No. 3 (2016) on women and girls with disabilities.
- Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 9 (2006) on the rights of children with disabilities.
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Empty on the EU Strategy on Combatting Trafficking in Human Beings 2021–2025; available [here](#).
- Convention on the Rights of Persons with Disabilities; available [here](#).
- Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings; available [here](#).
- Decision No. 1107, Addendum to the OSCE Action Plan to Combat Trafficking in Human Beings: One Decade Later; available [here](#).
- Decision No. 557, OSCE Action Plan to Combat Trafficking in Human Beings; available [here](#).
- Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA; available [here](#).
- Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims.
- Directive 2012/29/EU of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime.
- Document of the Moscow Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE (1991); available [here](#).
- European Disability Forum (March 2022), Position paper on combatting trafficking in persons with disabilities; available [here](#).
- Evaluation des Nationalen Aktionsplans (NAP) gegen Menschenhandel 2017–2020, Switzerland.
- Human Trafficking Legal Center (n.d.), Fact sheet: Trafficking of Persons with Disabilities in the United States; available [here](#).
- International Labour Office (2014), Profits and poverty: The economics of forced labour, Geneva.
- International Labour Organization (ILO), Walk Free, and International Organization for Migration (IOM) (2022), Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage, Geneva.
- Jagoe, Caroline, Pei Ying Natalie Toh, and Gillian Wylie (2022), “Disability and the Risk of Vulnerability to Human Trafficking: An Analysis of Case Law”, Journal of Human Trafficking; available [here](#).
- La Traite des Êtres Humains en France, 2021, France.
- Menschenhandel und Ausbeutung Bundeslagebild, Germany, 2021.
- Modern slavery in the UK: March 2020, United Kingdom.
- National Human Trafficking and Disabilities Working Group (NHTDWG), National Data and Assessment Survey 2020; available [here](#).

- National Mobility Rights Network / University of Illinois Chicago / National Trafficking & Disabilities Working Group: Introduction to Human Trafficking: What It Is and How it Impacts the Disability Community; available [here](#).
- Nichols, Andrea and Erin Heil (2022), "Human Trafficking of People with a Disability: An Analysis of State and Federal Cases", Dignity 7/1; available [here](#).
- ODHIR (2022), National Referral Mechanisms - Joining Efforts to Protect the Rights of Trafficked Persons, A Practical Handbook, Second Edition; available [here](#).
- OSCE, Decision No. 15/05 Preventing and Combating Violence against Women (2005); available [here](#).
- OSCE, Why focusing on victims matters: OSCE's webinar series on victim-centered investigation and prosecution; available [here](#).
- Polaris Project (2018), Individuals with Disabilities May Face Increased Risk of Human Trafficking; available [here](#).
- Polaris Project, On-Ramps, Intersections, and Exit Routes: A Roadmap for Systems and Industries to Prevent and Disrupt Human Trafficking, pp. 22ff.; available [here](#).
- Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime; available [here](#).
- SADC (2016), Trafficking in Persons in the SADC Region: Policy Brief, August 2016; available [here](#).
- Slachtoffers van mensenhandel in beeld bij CoMensha 2017–2021, Netherlands.
- Statement by the United Nations Special Rapporteur on Human Trafficking to the 24th Session UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (2021) ; available [here](#).
- Survey Report of Efforts to Implement OSCE Commitments and Recommended Actions to Combat Trafficking in Human Beings (2021); available [here](#).
- Trafficking in Persons Report 2022: United States.
- UNICEF ROSA (2022), United Nations Children's Fund South Asia, 'Child Labour and Disability: A Sector Review', Kathmandu.
- UNODC (2020), Global Report on Trafficking in Persons 2020; available [here](#).
- UNODC (2022), Global Report on Trafficking in Persons 2022; available [here](#).
- UNODC, Guidance Note on 'abuse of a position of vulnerability' as a means of trafficking in persons in Article 3 of the Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime; available [here](#).
- UNODC (2014), Issue Paper: The Role of 'Consent' in the Trafficking in Persons Protocol, Vienna; available [here](#).
- UNODC (2020), Legislative Guide for the Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children; available [here](#).
- US Office for Victims of Crime Training and Technical Assistance Center (n.d.), Victims with Physical, Cognitive, or Emotional Disabilities; available [here](#).
- US Office for Victims of Crime Training and Technical Assistance Center (n.d.), Human Trafficking Task Force e-Guide; available [here](#).
- US Office for Victims of Crime Training and Technical Assistance Center (n.d.), Victim Assistance Training Online; available [here](#).**
- US Office for Victims of Crime Training and Technical Assistance Center (n.d.), Promising Practices in Serving Crime Victims with Disabilities; available [here](#).**
- National Trafficking & Disabilities Working Group: Applying Trauma-Informed Care and Disability Justice to Working with Survivors of Sex Trafficking; available [here](#).
- Warnath Group (n.d.), A Victim-Centered Approach: How to Improve Identification of Trafficking Victims and Strengthen Investigations and Prosecutions of Trafficking Cases; available [here](#).

ANEKS 1 – PRIMJERI SUDSKIH PREDMETA TRGOVINE LJUDIMA KOJI UKLJUČUJU INVALIDITET

Država	Kratak opis slučaja	Svrha
Albanija 	Odrasla ženska osoba, državljanka, s fizičkim i psihičkim invaliditetom eksploatirana je u svrhu prosjačenja od strane svoje dvojice braće, koji su iskoristili njen ugrožen položaj. Psihijatrijska/pravna procjena ukazala je na to da je žena imala problem s intelektualnim razvojem i mentalnu starosnu dob neobrazovane 13-godišnjakinje ili 14-godišnjakinje, nakon čega je Prvostepeni sud proglasio počinitelje krivim za „maltretiranje maloljetne osobe”. Nakon presude, Žalbeni ured Tužilaštva podnio je predmet Visokom sudu, zahtijevajući da se počiniteljima sudi za „trgovinu odraslim osobama”, kako je definirano Kaznenim zakonom Albanije. Počiniteljima se nakon toga sudilo za „trgovinu odraslim osobama”.	Prisilno prosjačenje
Belgija 	Počinitelj je bio optužen za trgovinu trima žrtvama prokrijumčarenim iz Slovačke u Belgiju. Sve tri žrtve bile su osobe s fizičkim invaliditetom i kretale su se u invalidskim kolicima. Nijedna od žrtava nije govorila francuski jezik. Počinitelj ih je dovezio u Belgiju u nekoliko navrata da prosjače, ostavljajući ih u automobilu na parkingu supermarketa u vrijeme otvaranja i dolazio po njih u vrijeme zatvaranja, šest dana sedmično. Počinitelj je uzimao sav novac koji bi prikupili, kao i socijalnu pomoć koju su žrtve primale u Slovačkoj. Izgleda da su i žrtve i počinitelj spavali u istom automobilu tokom boravka u Belgiji. Počinitelj je osuđen za dva kaznena djela, a to su trgovina ljudima i eksploatacija osoba u svrhu prosjačenja, s nekoliko otežavajućih okolnosti (zloupotreba stanja ranjivosti, uobičajena aktivnost te upotreba prevare, prinude ili nasilja).	Prisilni rad/ Prisilno prosjačenje
BiH 	U periodu od septembra 2008. do 13. januara 2010. godine, dva počinitelja organizovala su seksualnu eksploataciju mentalno zaostalih osoba s ciljem ostvarivanja finansijske koristi. Držali su žrtve pod kontrolom u iznajmljenom stanu preko 17 mjeseci i iskorištavali mentalni invaliditet žrtava tako što su ih prisiljavali na prostituciju. Prisiljavali su žrtve na odnose sa oko 10 klijenata dnevno. Počinitelji su proglašeni krivima za kazneno djelo trgovine ljudima jer su organizovali seksualno iskorištavanje osoba s mentalnim invaliditetom.	Seksualna eksploatacija
Finska 	Članovi estonsko-finske kriminalne organizacije optuženi su za prisiljavanje Estonke na prostituciju na način na koji se smatra da potpada pod zakonsku definiciju teškog kaznenog djela trgovine ljudima. Žena kojoj se prijetilo novčanim kaznama zbog neplaćanja duga bila je prisiljena da otputuje u Finsku, gdje je držana pod ključem u jednom stanu u Helsinkiju i natjerana na prostituciju kao način otplate duga. Žena je bila osoba s mentalnim invaliditetom. Nekoliko članova ove organizacije osuđeno je za teško kazneno djelo trgovine ljudima.	Seksualna eksploatacija

Država	Kratak opis slučaja	Svrha
Nizozemska 	Počinitelj je prisilio žrtvu da radi za njega i da pruža usluge bez novčane naknade putem upotrebe sile i prijetnjom upotrebe sile. Odrasla žrtva bila je mentalno hendikepirana, te je opisana pred sudom kao neko ko ima mentalne sposobnosti desetogodišnjeg djeteta. Počinitelj je u potpunosti ovladao životom žrtve. Fizički ju je zlostavljao i upotrebljavao silu kako bi uspostavio kontrolu i zlostavljao žrtvu. Počinitelj je proglašen krivim i osuđen za kazneno djelo trgovine ljudima.	Prisilni rad/ Kućno ropstvo
Rumunija 	Dvije žrtve bile su osobe s invaliditetom prevezene u Francusku u svrhu zarade novca prosjačenjem za počinitelje. Sudovi su utvrdili da su počinitelji počinili dva kaznena djela, umjesto toga da je svaki od njih počinio po jedno kazneno djelo, ali u kontinuiranom obliku.	Prisilno prosjačenje
Rumunija 	Počinitelj je (zajedno s drugim osobama, odnosno s bratom, nećakom, suprugom, kćerkom i sinom) počinio razne oblike kaznenog djela trgovine ljudima. Uz pomoć članova porodice, počinitelj je regrutovao osobe s raznim invaliditetima i prisiljavao ih na ulično prosjačenje u Francuskoj. Jedna žrtva nije imala donji dio lijeve noge. Regrutovana je uz lažno obećanje da će dobiti protezu i imati besplatne obroke, te da će dobiti polovinu zarade od prosjačenja kada bude isplatio dugove počinitelju. Žrtva je prosjačila oko 60 dana. Počinitelj je proglašen krivim za teški oblik kaznenog djela prosjačenja jer je počinjeno od strane dviju ili više osoba zajedno.	Prisilno prosjačenje
Srbija 	Počinitelj je obećao da će odvesti žrtvu u Italiju i kupiti joj prostetičke zamjene za ruke. Umjesto toga, odveo je žrtvu u Bosnu i Hercegovinu i prisilio je na ulično prosjačenje. Unajmio je druge počinitelje da odvoze žrtvu na mjesta prosjačenja, da je nadgledaju i preuzimaju novac koji prikupi. Žrtva je također nekoliko puta bila fizički zlostavljana kada je pokušala pobjeći od počinitelja. Svi počinitelji proglašeni su krivim za kazneno djelo trgovine ljudima.	Prisilno prosjačenje
Švedska 	Žrtva je bio Rumun s fizičkim i mentalnim invaliditetom. Počinitelji (bračni par) povezli su ga na putovanje po Evropi s ciljem prosjačenja i sticanja finansijske koristi. Rumun i bračni par uhapšeni su u Štokholmu. Okružni sud u Štokholmu osudio je bračni par na dvije godine zatvora za kazneno djelo trgovine ljudima. Utvrđeno je da je bračni par regrutovao, prevezio i držao pod kontrolom žrtvu s ciljem da je eksploatira.	Prisilni rad/ Kućno ropstvo

Država	Kratak opis slučaja	Svrha
Ukrajina 	Počinitelji su zajedno regrutovali osobe s invaliditetom koje imaju problema s korištenjem opojnih supstanci ili osobe koje su se nalazile u teškoj porodičnoj ili ličnoj situaciji. Počinitelji su organizovali prevoz žrtava u Rusku Federaciju, te njihov transfer i prijem u Moskvi, gdje su ih prisiljavali na prosjačenje blizu stanica moskovskog metroa. Žrtve su pristale da idu u Moskvu jer su ih prevarili u vezi s prirodom aktivnosti kojima bi se bavili u Moskvi (rečeno im je da će prodavati mobilne telefone ili raditi kao njegovatelji starijih osoba), te u vezi s uvjetima njihovog boravka i plaćanja za rad u Moskvi.	Prisilno prosjačenje
SAD 	Počinitelji su uvjerali žrtvu, osamnaestogodišnjakinju s mentalnim invaliditetom, da se useli kod njih tako što su joj rekli da će joj pomoći da vrati svoje bebe i da će se brinuti o njoj. Kada se uselila kod njih, rečeno joj je da ima dug koji mora otplatiti na način da se mora odreći svoje mjesečne invalidnine. Žrtva je takođe bila prisiljena na prostituciju i prisilno ropstvo. Oba počinitelja su proglašena krivim, ali su im izrečene različite kazne koje se kreću od trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije, preko kaznenog djela prevare do kaznenog djela prisile.	Seksualna eksploatacija/ Prisilni rad/ Ropstvo
SAD 	Počiniteljica je, zajedno s ostalim zavjerenicima, ciljala osobe s mentalnim invaliditetom koje su bile otuđene od svojih porodica, te im nudila mjesto boravka. Kada bi počiniteljica uvjerala žrtve da se usele kod nje, ona bi postajala njihov pravni zastupnik kod Socijalnog osiguranja i preuzimala bi njihove invalidnine. Žrtve su bile držane u izolaciji i u mraku na utvrđenim lokacijama. Žene zatočenice su takođe bile prisiljavane i na prostituciju.	Seksualna eksploatacija/ Ropstvo
SAD 	Dvije ranjive osobe, mlada žena s poteškoćama u razvoju i njena maloljetna kćer, držane su u nehumanim uslovima i bile izložene stalnom i dugotrajnom zlostavljanju. Mlada majka se upoznala s počiniteljima preko zajedničkog članstva u grupi osoba u svom malom gradu koje su zajedno koristile narkotike i krale u prodavnicama. Uselile su se zajedno i počinitelj je prisilio žrtvu na potčinjenost i ropstvo.	Ropstvo

ANEKS 2 – REFERENCE NA TRGOVINU LJUDIMA I INVALIDITET U AKCIJSKIM PLANOVIMA DRŽAVA ČLANICA OSCE-a⁸¹

Država	Pominjanje invaliditeta
Azerbejđan	Dio 4, Provedba državnog akcijskog plana <ul style="list-style-type: none">▶ 4.5.: Bolja pomoć i zaštita za djecu koja jesu ili mogu postati žrtvama trgovine ljudima ili koja su potencijalne žrtve trgovine ljudima.<ul style="list-style-type: none">▶ 4.5.3. Kada su u pitanju maloljetna djeca, jačanje zdravstvene zaštite kroz progresivan rad socijalnih službi koje rade s djecom s invaliditetom. Rad treba biti utemeljen na međunarodnom zakonodavstvu, uz uzimanje u obzir poboljšanja rada.
Bjelorusija	Poglavlje III, Osiguranje rodno odgovorne zdravstvene zaštite <ul style="list-style-type: none">▶ 24.: Provedba projekata u institucijama obrazovanja za odrasle, u zdravstvenom sistemu i sistemu obrazovanja općenito s ciljem osiguranja znanja i vještina mladim ljudima, u koje spadaju i mlade osobe s invaliditetom, o reproduktivnom zdravlju, seksualnom i mentalnom ponašanju, te s ciljem održavanja ravnopravnosti u porodici i ličnim odnosima.▶ 31.: Razvoj novih oblika i metoda medicinske i psihološke pomoći ženama s invaliditetom i adolescentkinjama na polju reproduktivnog i seksualnog zdravlja. Poglavlje IV, Borba protiv nasilja u porodici i trgovine ljudima <ul style="list-style-type: none">▶ 35.: Izrada informativnih materijala o pomoći žrtvama nasilja u porodici kada su u pitanju starije osobe i osobe s invaliditetom, te njihova distribucija među ovim populacijama.▶ 41.: Izrada i provedba preporuka (algoritmi aktivnosti) na lokalnom nivou za organizacije kako bi mogle pružati sveobuhvatnu pomoć osobama s invaliditetom i starijim osobama koje su žrtve nasilja i zlostavljanja u porodici.
Bugarska	Poglavlje 6, Državni ciljevi i prioriteti <ul style="list-style-type: none">▶ 6.3. Mjere: predviđanje procedura i mjera kojima se štite prava djece, žrtava trgovine ljudima, te osoba s posebnim potrebama (fizički i mentalni poremećaji/invaliditeti, migranti, izbjeglice).

⁸¹ ODRICANJE ODGOVORNOSTI: Pojedini dijelovi mogu biti neprecizno prevedeni zbog ograničenja korištenog softvera.

Država	Pominjanje invaliditeta
Kanada	<p>Dodatak II. Značaj trgovine ljudima u Kanadi</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Pojedinci pod najvećim rizikom viktimizacije u Kanadi općenito su žene i djevojke i pripadnici marginaliziranih kategorija kao što su urođenice (žene i djevojke), migranti i novi imigranti, LGBTQ2 osobe, zatim, osobe s invaliditetom, djeca u sistemu dječje socijalne zaštite, omladina pod rizikom, te osobe koje su socijalno ili ekonomski ugrožene.
Estonia	<p>Poglavlje 3. Pregled širenja i prevencije nasilja do danas</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Nasilje nije problem samo jedne uske ciljne grupe jer ljudi mogu biti izloženi raznim oblicima nasilja tokom čitavog života, neovisno o starosnoj dobi, posebnim potrebama ili porijeklu. Međutim, studije pokazuju da su neke ciljne grupe ranjivije. U Evropi, osobe u dobi između 16 i 29 godina starosti (23%), pripadnici nekih manjinskih grupa (22%), osobe koje se ne izjašnjavaju kao heteroseksualne (19%) i osobe s invaliditetom (19%) žrtve su fizičkog nasilja. U Estoniji, to su mladi ljudi (36%) i osobe s invaliditetom. (19%).
Finska	<p>Poglavlje 4.5: Borba protiv trgovine djecom odvija se kroz međuinstitucijsku saradnju</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Borba protiv trgovine djecom odvija se kroz međuinstitucijsku saradnju, gdje je naglašeno da se „planom uzimaju u obzir djeca i mlade osobe u posebnom položaju ranjivosti, kao što je invaliditet ili ograničena sposobnost funkcionisanja (...)”.
Gruzija	<p>Cilj 1.1: Prevencija trgovine ljudima</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Aktivnost 1.1.9.: Održavanje informativnih sastanaka u online formatu o rizicima trgovine interno raseljenim osobama, azilantima, pripadnicima etničkih/nacionalnih manjina i, između ostalog, o izazovima koje donosi pandemija Covida-19.
Irska	<p>Dio 2.3.3: Smanjenje stepena ranjivosti</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Organizacija Irska pomoć, kroz Međunarodnu organizaciju rada (MOR), podržava program na eliminaciji dječjeg i prisilnog rada, promociji inkluzije osoba s invaliditetom te pružanju podrške ženskom poduzetništvu.

Država	Pominjanje invaliditeta
Italija	<p>Dio 9.3: Zaštita i pomoć žrtvama trgovine ljudima ili teško eksploatiranim osobama</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Pominje se invaliditet. Osigurati koordinacijske mjere između prijemnog sistema koje nude programi u skladu s čl. 18. TUI-ja i onog u skladu sa SAI-jem, po pitanju onoga što se odnosi na pristup osoba koje imaju dozvole boravka drugo pomenutom sistemu, prema čl. Art. 18. i 22. TUI-ja, kao i osoba s izbjegličkim statusom koje nisu ranije identifikovane kao žrtve trgovine ljudima, takođe uzimajući u obzir postojeću potrebu za adekvatnim prijemnim objektima i integriranom njegom za žrtve s psihijatrijskom patologijom, patologijom ovisnosti, invaliditetom ili majke s djecom koja ovise o njima.
Latvija	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Aktivnost 1.6.: Osigurati informacijski rad (o eksploataciji osoba, pravima i pristupu žrtava pomoći) u dnevnim centrima, grupnim domovima, privremenim domovima, skloništima i drugim institucijama za osobe s mentalnim invaliditetom, osobe koje ovise o drugima, osobe s potrebama socijalne zaštite, te osobe na koje je usmjeren povrat duga.
Luksemburg	<p>Poglavlje I. Otkrivanje žrtve</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Općenito, ljudi pod rizikom (ranjive osobe, imigranti, izbjeglice) najviše su ugroženi u socijalno-ekonomskom smislu, čemu se mogu dodati i drugi faktori, kao što su starosna dob, pol, invaliditet i porijeklo.
Moldavija	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Cilj 3.3.3.: Provesti programe za razvoj poduzetništva i profesionalnih vještina žrtava i pretpostavljenih žrtava s invaliditetom, te za njihovu integraciju i reintegraciju u tržište rada.
Crna Gora	<p>Invaliditet se pominje u uvodnom dijelu, koji kaže da su „žrtve trgovine ljudima sve više i više osobe s invaliditetom, uključujući i fizički invaliditet“.</p>
Sjeverna Makedonija	<p>Strateško područje 2: Prevencija</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ 3. Aktivnost 1: Mediji i medijski radnici obučeni su i senzibilizirani o posljedicama eksploatacije djece s invaliditetom i ugroženih kategorija migranata u smislu objave osjetljivih informacija u najboljem interesu djeteta. <p>Strateško područje 3: Identifikacija i upućivanje</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ 8.: Jačanje kapaciteta i mogućnosti nadležnih institucija s ciljem pravovremene i efikasne detekcije i identifikacije djece s invaliditetom. <p>Strateško područje 4: Direktna pomoć, zaštita i dobrovoljni povratak interno raseljenih osoba/migranata</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ 9. Aktivnost 1.1: Povećanje smještajnih kapaciteta, materijalnih i tehničkih sredstava i uslova Centra za zaštitu djece, radi pružanja sigurnijeg smještaja, podrške i pomoći identifikovanoj djeci te djeci s invaliditetom, uzimajući u obzir posebne potrebe rodne pripadnosti, starosne dobi, invaliditeta i ovisničkih oboljenja, u najboljem interesu djeteta.

Država	Pominjanje invaliditeta
Poljska	<p>Trgovina ljudima na teritoriji Poljske:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Državljeni Rumunije, žene, muškarci i djeca, najčešće su žrtve eksploatacije u svrhu prosjačenja. Počinitelji traže osobe s vidljivim invaliditetom, neobrazovane osobe ili osobe u teškoj finansijskoj situaciji. Dugoročna pomoć i podrška u obrazovanju, društvenoj integraciji i razvoju profesionalnih vještina takođe moraju biti osigurane u ovoj specifičnoj oblasti.
Portugal	<p>Strateški cilj 2: Osiguranje boljeg pristupa pravima za žrtve trgovine ljudima, te konsolidacija, jačanje i kvalifikacija intervencija</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ 2.3.2. Razrada smjernica i protokola vršenja aktivnosti u vezi sa intervencijama kada su u pitanju djeca: <ul style="list-style-type: none"> ▶ CNPDPCJ je dužan pripremiti dokument za razmatranje o mogućoj saradnji ove Državne komisije i CPCJ-a, s ciljem definiranja odgovarajućih nadležnosti i jačanja aktivnosti na prevenciji trgovine ljudima, na primjer, putem boljeg poznavanja posebno ugrožene situacije maloljetnika bez pratnje, maloljetnika bez dokumenata i maloljetnika sa izvjesnim stepenom invaliditeta.
Španija	<p>Aktivnost 2.4.: Garancija zaštite i oporavka svim žrtvama trgovine ljudima</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ 2.4.A.: Poduzeti korake ka jačanju pomoći, podrške i zaštite žrtava, bez obzira na vrstu eksploatacije koju su doživjele, uzimajući u obzir njihove okolnosti i lične karakteristike, s posebnom pažnjom posvećenoj onima koje mogu biti u situaciji posebne ranjivosti zbog starosne dobi, invaliditeta, izbjegličkog statusa, u proceduri traženja međunarodne pomoći ili u bilo kojoj drugoj sličnoj situaciji. ▶ 2.4.G.: Promovirati potrebne izmjene zakona i time olakšati pristup unaprijed konstituiranim dokazima za žrtve koje su u situaciji posebne ranjivosti zbog starosne dobi, invaliditeta, administrativne situacije, socijalno-ekonomskog položaja ili u bilo kojoj drugoj sličnoj situaciji.
Švedska	<p>Prostitucija i trgovina ljudima u svrhu seksualne eksploatacije</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Pojedine grupe pod rizikom prostitucije privukle su veću pažnju u ovom smislu. (...) Osobe s fizičkim ili mentalnim invaliditetom su rizična grupa koja je istaknuta u zadnjih nekoliko godina.
Velika Britanija (samo Škotska)	<p>Područje aktivnosti 1: Identifikacija žrtava i podrška njihovoj zaštiti i oporavku</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Zakon o podršci i zaštiti odraslih osoba (Škotska) iz 2007. godine može se uzeti u obzir u vezi s trgovinom ljudima ili eksploatacijom gdje se odraslim osobama pod rizikom smatraju odrasli: a) koji nisu u mogućnosti brinuti se o vlastitoj dobrobiti, imovini, pravima ili interesima; b) koji su pod rizikom nanošenja štete; i, c) koji su zbog invaliditeta, mentalnog poremećaja, bolesti ili mentalne slabosti podložniji nanošenju štete od ostalih odraslih osoba koje nemaju navedene probleme.

Princip 4.1.: Bolje razumijevanje trgovine ljudima u SAD-u

- ▶ 4.1.2: Utvrditi nedostatke u studijama kako bi se bolje pomoglo ugroženim populacijama i žrtvama:
 - ▶ Organizacija „SPOG Research“ i Komisija za podatke sazvaće sastanak saveznih agencija kako bi utvrdila dodatna istraživanja koja je potrebno obaviti da bi se shvatilo uticaj trgovine ljudima na nedovoljno zaštićene, nedovoljno zastupljene i ugrožene grupe žrtava, kao što su (...) osobe s invaliditetom (...).
- ▶ 4.1.3: Obaviti istraživanje kako bi se utvrdile efektivne aktivnosti na borbi protiv prisilnog rada:
 - ▶ Potrebna su dodatna istraživanja da bi se shvatilo pojam prisilnog rada i najbolji način njegovog uklanjanja (...). Dodatno istraživanje je potrebno i radi boljeg razumijevanja najrizičnijih industrija, te potreba i specifičnih ranjivosti žrtava. Ova studija trebala bi obuhvatiti i analizu nedostataka u radu organizacija na rješavanju problema rizičnih industrija, te u programima pomoći žrtvama prisilnog rada. Analiza će biti distribuirana policijskim agencijama i drugima na prvoj liniji kontakta kako bi se mogla ugraditi u programe obuke. Ova studija bi trebala odražavati svu ekspertizu u radu s nedovoljno zaštićenim i ugroženim grupama žrtava, kao što su (...) osobe s invaliditetom (...).

Objavio Ured specijalnog predstavnika i koordinatora OSCE-a
za borbu protiv trgovine ljudima

Wallnerstr. 6, 1010 Vienna, Austria
Tel: + 43 1 51436 6664
Fax: + 43 1 51436 6299
email: info-cthb@osce.org

© 2024 OSCE/Office of the Special Representative and
Co-ordinator for Combating Trafficking in Human Beings

Autorsko pravo: „Sva prava zadržana. Sadržaj ove publikacije može se slobodno koristiti i kopirati u svrhu obrazovanja i u druge nekomercijalne svrhe, pod uvjetom da svaka reprodukcija navodi Ured specijalnog predstavnika i koordinatora OSCE-a za borbu protiv trgovine ljudima kao izvor“

Navesti kao: **Nevidljive žrtve: poveznica između invaliditeta i trgovine ljudima**

Dizajn: Milan Novičić, MaxNova Creative

Za dodatne informacije o našem radu, molimo kliknite na riječi naglašene plavom bojom (hiperlink) u tekstu.

Pratite nas online:
[twitter.com/@osce_cthb](https://twitter.com/osce_cthb)
www.osce.org/secretariat/trafficking

